

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
SZEGED**

SZAKDOLGOZAT

Vitézi Rend Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézi társadalma a két világháború közötti években

Készítette: Oláh Szabolcs
Történelem MA

NEPTUN kód: DI8P28

Témavezető: Dr. Ferwagner Péter Ákos
egyetemi docens

Dr. Kiss Gábor Ferenc
főiskolai docens

2025

PLÁGIUMNYILATKOZAT
szakdolgozat / portfólió (megfelelő aláhúzendó)

Alulírott OLÁH SZABOLCS 018P28 (név, neptun-kód),
a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Karának
TÖRTÉNELEM MA szakos hallgatója ezennel büntetőjogi felelősségem
tudatában nyilatkozom és aláírásommal igazolom, hogy
VITÉZI REND ÍRÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK VÁRMEGYE
VITÉZI TÁRSADALMA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZTI ÉVEKBEN
című szakdolgozat/portfólióm (megfelelő aláhúzendó) **saját, önálló munkám**; az abban
hivatkozott nyomtatott és elektronikus szakirodalom felhasználása a szerzői jogok
nemzetközi szabályainak megfelelően történt.

Tudomásul veszem, hogy szakdolgozat esetén plágiumnak számít:

- szó szerinti idézet közlése idézőjel és hivatkozás megjelölése nélkül;
- tartalmi idézet hivatkozás megjelölése nélkül;
- más publikált gondolatainak saját gondolatként való feltüntetése.

Tudomásul veszem, hogy a plágiummal azonos elbírálás alá esik a mesterséges intelligencia
bármely formájával – részben vagy egészben – készült munka.

Alulírott kijelentem, hogy a plágium fogalmát megismertem, és tudomásul veszem, hogy
plágium esetén szakdolgozatomat a tanszék visszautasítja.

Szeged, 2025 év 04 hó 28 nap

Oláh Szabolcs
aláírás

Tartalom

Bevezetés	3
Historiográfiai áttekintés	4
<i>Forrás bemutatás</i>	4
<i>Fő forrásom: a törzskönyv</i>	5
<i>Szakirodalmi háttér</i>	11
A Vitézi Rend általános története a 20-as és a 30-as években	12
A Vitézi Rend felépítésének fontosabb elemei	21
Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék története	23
Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézeinek összetétele.....	26
Összegzés	43
Bibliográfia	46
<i>Levéltári források</i>	46
<i>Sajtó</i>	47
<i>Kiadott források</i>	47
<i>Szakirodalom</i>	48

Bevezetés

Jelen dolgozatom témája a Vitézi Rend Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézi társadalma a két világháború közötti években. Kutatásom célja, hogy ismertessem és elemezzem a vármegyei vitézek belső társadalmi összetételét és annak arányait, hogy ezáltal bemutassam a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék állományán belüli állapotokat. A vármegyei vitézek belső összetételét összevetem az országos és a vármegyei arányokkal, így rámutatva, hogy mennyire tükrözte le a vitézi társadalom a magyar társadalmat.

A dolgozat első fejezetében bemutatásra kerülnek a dolgozat forrásai. A fejezetben külön bemutatásra kerülnek a levéltári források, a korabeli források, illetve a témához kapcsolódó szakirodalmi lehetőségek. Külön kitérek a forrásokkal és a szakirodalommal kapcsolatos problematikákra, illetve az esetleges nehézségekre. Külön prezentálásra kerül a kutatás és a jelen dolgozat alapjait adó fő forrás, a kettő fennmaradt vitézi törzskönyv.

A második fejezetben röviden bemutatásra kerül a Vitézi Rend általános története. Ennek során ismertetésre kerül az egykori intézmény célja és alapítása, a kerül a 20-as és 30-as évekbeli története, illetve tisztázásra kerülnek a dolgozat értelmezéséhez szükséges sarokpontok. Ezzel teszem le a dolgozat értelmezéséhez szükséges alapokat.

A harmadik fejezetben a Vitézi Rend belső felépítésében megfigyelhető fontosabb tisztségek és szervek kerülnek röviden bemutatásra. Erre azért helyezek külön hangsúlyt, mert a belső viszonyokkal elsődlegesen csak a téma kutatói vannak tisztában. Azonban dolgozatomban behatóbb megismeréshez ezen ismeretek is fontosak.

A negyedik fejezetben Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék történelmét ismertetem röviden. Mivel a forrásadottságok nem teszik lehetővé az egykori vármegyei Vitézi Szék történelmének feltárását, így „csak” részleges ismertetésre volt lehetőségem.

Az ötödik fejezetben a kutatás eredményeinek és az elemzésének bemutatása történik meg. Az alábbi egységben történik meg a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék állományába tartozó vitézek bemutatása, illetve az adatok országos és vármegyei kivételései is bemutatásra kerülnek. Mivel ezidáig más vármegyék esetében nem került elemzésre az adott Vitézi Szék állományának társadalmi elemzése, így dolgozatomban más vármegyékkel nem történik összehasonlítás. Az utolsó fejezetben a kutatás összegzése és eredményeinek értelmezése történik meg.

Historiográfiai áttekintés

Forrás bemutatás

A kutatás alapját a fennmaradt levéltári források képezték, azonban meg kell említeni, hogy ezek száma igen szerény, mivel az Országos Vitézi Szék központi irattára Budapest ostromakor kiégett, így az iratanyag nagy része megsemmisült.¹ Az iratok másik része pedig eltűnt, ugyanis az Országos Vitézi Szék 1944. november 8-án még vitéz Csukonyi Ferenc vezetése alatt Barbacsra települt, ahonnan 1945. május 25-én az Országos Vitézi Szék már vitéz Benkő Béla vezérőrnagy irányítása alatt Ausztriába távozott, ahol az iratoknak nyoma veszett.² Az Országos Vitézi Szék egykori aktáinak megsemmisüléséből és eltűnéséből adódóan a vármegyei Vitézi Székek szintjén keletkezett iratanyagok szerepe felértékelődött, azonban ezen iratok kutatása (is) nehézkes. A második világháború, illetve az 1945. utáni kommunista hatalom a vármegyei Vitézi Székek iratanyagát se kímélte, így itt is nagy forrás pusztulásról értekezhetünk. A vármegyei levéltárak, illetve a budapesti levéltár struktúráját megvizsgálva láthatóvá vált, hogy tíz levéltár³ kivételével a többi nem rendelkezik a Vitézi Rendre vonatkozó külön gyűjtött iratanyaggal.⁴ Azon levéltárakban, amelyek nem rendelkeznek a Vitézi Rendre vonatkozó külön gyűjtött dokumentumokkal, az egyéb anyagok tartalmazhatnak sporadikus, a vármegyei Vitézi Székekre vonatkozó okiratokat.

A Vitézi Rend Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei tagjainak kutatásához a fő alapot a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára állományában található 2,4 iratfolyóméter iratanyag adta. A levéltárban őrzött iratanyag egykor a Vitézi Rend Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Székének a tulajdonában volt, mely a Vitézi Rend megszüntetése után került be a vármegyei levéltár állományába. Az iratok esetében feltételezhető, hogy az eredeti állománynak csak egy része az, ami bekerült a levéltárba és ezáltal megőrződött az utókor számára. Erre abból lehet következtetni, hogy bár a vármegyei Vitézi Szék felállításától (1921-től) a Vitézi Rend Horthy-korszak béli működésének az utolsó évéig (1944-ig) találhatóak iratok és feljegyzések, azonban bizonyos részek vizsgálatakor hiány tapasztalható az időrendben lévő iratoknál, illetve ismerve a Vitézi Rend történetét, vannak

¹ Tátrai 2000, 63.

² Tátrai 2000, 63., Tóth 2022, 64–65., Tóth 2024, 83–84. Az Országos Vitézi Szék Felszámoló Bizottsága igyekezett az iratokat felkutatni, azonban nem jártak sikerrel.

³ MNL Baranya Vármegyei Levéltára, MNL Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, MNL Békés Vármegyei Levéltára, MNL Fejér Vármegyei Levéltára, MNL Veszprém Vármegyei Levéltára, MNL Pest Vármegyei Levéltára, MNL Somogy Vármegyei Levéltára, MNL Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára, MNL Komárom-Esztergom Vármegyei Levéltára, MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára.

⁴ MNL Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára: 2,4 iratfolyóméter, MNL Komárom-Esztergom Vármegyei Levéltára: 2,04 iratfolyóméter, MNL Pest Vármegyei Levéltára: 1,7 iratfolyóméter. A többi (Vitézi Rend iratanyaggal rendelkező) levéltár iratanyaga a 0,5 iratfolyóméter iratanyagot sem éri el.

olyan események, amelyekről nincsenek feljegyzések. Az említett hiányosságok ellenére, igen jelentősnek mondható a megmaradt iratmennyiség. A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei levéltár által őrzött iratanyag igen vegyes összetételű, mind az iratok minősége, mind a tartalmuk tekintetében.

A Vitézi Rend esetében megemlítendő, hogy nem csak a Horthy-korban megjelent különböző könyvekben és egyéb írott művekben találhatóak információk, hanem a Vitézi Rend rendelkezik saját kiadású publikációkkal is. A korabeli források használata alapvető jelentőséggel bír, azonban egyes esetekben csak részlegesen vagy egyáltalán nem megoldható egy-egy forrás használata. Ennek oka, hogy a háborúban nagy mennyiségben semmisültek meg a példányok, illetve az 1945 utáni politika nem kedvezett a Horthy-korban megjelent könyveknek, amelyek jószerivel betiltásra kerültek és egyes példányok még megsemmisítésre is.

A fentiekben leírtakból adódóan az egyes könyvek kis számban maradtak fenn, amelyből adódóan a pénzbeli értékük (a tudásbéli értékük mellett) felemelkedett, és nehezen elérhetővé válik (a magas vételár miatt). Azon példányok, amelyek bekerülnek a könyvtárakban, sok esetben csak korlátozottan hozzáférhető, hogy a könyvtár, így óvja a birtokában lévő könyvek állapotát. Bizonyos esetekben előfordul, hogy egy-egy könyvnek jelenik meg hasonmás kiadása, de nem általános jelenség. A tanulmányom esetében öt korabeli, a Vitézi Rend által kiadásra került könyvet tudtam felhasználni. A Vitézi Rend saját kiadású könyvei mellett lehetőségem volt használni (mint korabeli forrást) a Dr. vitéz szolnoki Scheftsik György által szerkesztett „Jász-Nagykun-Szolnok vármegye multja és jelene” című könyveket. A vármegyei vitézek arányait, illetve országos és vármegyei arányok vizsgálatok során a kettő fennmaradt törzskönyv és az 1920. évi és az 1930. évi népszámlálás adatai alapján került feldolgozásra.⁵ Az említett kortárs forrásokat az eddig keletkezett szakirodalom egészíti ki.

Fő forrásom: a törzskönyv

Az iratok közül az alábbi kutatásnak a fő gerincét a fennmaradt kettő darab törzskönyv képezi. Az első törzskönyv 1934-ben, a második törzskönyv pedig 1939-ben készült.⁶ A törzskönyvek azért képezték a vizsgálat fő forrását, mivel a fennmaradt iratok közül, ezek szolgáltatják a legtöbb információt az egykori rendi tagság esetében. Hangsúlyosnak tartom megjegyezni,

⁵ Az 1920. évi népszámlálás adatai csak a vallási összetétel vizsgálata során kerültek alkalmazásra, ugyanis az 1920. évi népszámlálás esetében vannak pontatlanságok (több adat esetében is). A hibákat az 1930. évi népszámlálásban kerültek korrigálásra, azonban az 1930. évi népszámlálás során az unitáriusokat nem számlálták külön, így itt szükséges volt az 1920. évi népszámlálás adatait használni.

⁶ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

hogy mivel kettő törzskönyv készült, két különböző évben, ezáltal a kettő között vannak eltérések, hiszen a személyi állomány, illetve bizonyos adatok esetében is történtek változások. A törzskönyvek feladata volt, hogy a Vitézi Rend Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei tagjainak az adatait összegyűjtse, hogy ezáltal egy pontos tagnyilvántartás jöjjön létre. A kettő törzskönyv által őrzött személyek adatainak az összefűzésével az látható, hogy összesen 658 személy adatait tartalmazzák.⁷ A kettő törzskönyv a 20-as és a 30-as évek személyi állományát tükrözi, mivel a 40-es években avatott vitézek közül csak kettő került bevezetésre,⁸ viszont a többi vitézzé avatott személy nem.

Külön kiemelésre méltó az a tény, hogy a Vitézi Rend kutatása esetében csak ez a kettő törzskönyvről tudunk, hogy fennmaradt. Feltételezhetően a Többi vármegye esetében a törzskönyvek a második világháború zűrzavarában megsemmisültek vagy elvesztek. Ebből adódóan az esetemben unikális forrásokról van szó, melyek kivételes lehetőséget is teremtenek Jász-Nagykun-Szolnok vármegye kutatása kapcsán.

A törzskönyvbe, az alábbi adatok felvezetésére volt lehetőség az egyes személyek esetében: sorszám, Országos Vitézi Szék iktató szám (a továbbiakban: O. V. SZ. It. szám), saját iktatószám (a továbbiakban: saját it. szám), név, születési idő, vallás, családi állapot, foglalkozás, volt katonai rang és csapat, az illető kitüntetései, sorolási pontszám, avatás éve, lakhely.⁹ A felsoroltakon kívül még lehetőség volt az adott személy vitézi telke adatainak a lejegyzésére, amennyiben telkes vitéz volt. A vitézi telek kapcsán lejegyezhető adatok a következők voltak: vitézi telek fekvése,¹⁰ telek nagysága, Országos Földbirtokrendező Bizottság ítélet száma (a továbbiakban: O. F. B. ítélet száma), saját iktató száma (a továbbiakban: S. it. száma), telek vázrajza, telek kat. tiszta jövedelme, kötelezőt aláírta, telket átvette, felmérési költség befizetve (a továbbiakban: felm. költs. befizette), Országos Vitézi Szék hozzájárulás (a továbbiakban: O. V. Sz. hozzájárulás) és a telek ára.¹¹ Továbbá a fent említetteken kívül volt lehetőség felvezetni a személy várományosát, a Levente mozgalomban betöltött szerepét, hogy végzett-e földműves iskolát, illetve egy megjegyzés rovat is volt, ahova olyan információkat írhattak le, amelyet a fenti helyekre nem volt lehetőség.¹²

⁷ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

⁸ Sümeghy Gyula (4205) és ifj. K. Nagy Lajos (9754/I) kerültek csak bevezetésre a 40-es években avatottak közül, akik esetében megállapítható, hogy 1940-ben avatták őket vitézzé. Az nem megállapítható, hogy miért kerültek bevezetésre.

⁹ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

¹⁰ A telek fekvése alatt azon települést kell érteni, ahol a telek megtalálható volt.

¹¹ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

¹² HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

A törzskönyvek bár részletes adatlejegyzésre adtak lehetőséget, azonban számos esetben az adatok nem kerültek lejegyzésre vagy hiányosan lettek bevezetve. A személyes adatok esetében, az O. V. SZ. It. szám, a név, a születési idő, a foglalkozás, a volt katonai rang, a vallás, a családi állapot, az avatás éve, a sorolási pontszám, a kitüntetések és a lakhely van a legtöbbször csak leírva.¹³ Ez azt jelenti, hogy a személy alapadatai sikeresen megismerhetők, melyek jó kutatási alapot adnak, viszont a kutatás alapját csorbítja az, hogy a felsoroltakon kívüli adatok csak szórványosan kerültek felvezetésre. Megemlíteném, hogy 2 esetben előfordul, hogy a fent említett adatok közül az illető nevén kívül más nem került lejegyzésre.¹⁴ Az oka nem ismert, hogy miért történhetett meg az, hogy nem került olyan alaposan bevezetésre az alábbi két személy, mint a többi vitéz. Feltételezése szerint hanyagságról árulkodnak a hiányosságok

A várományosi jogon avatásra kerülő vitézek esetében az tapasztalható, hogy az adatok esetében kevesebb van feltüntetve. Ennek az oka, hogy a várományosként avatott vitézek nem szolgáltak háborús konfliktusban, így nem szerezhettek (háborús) kitüntetést, ebből adódóan az ő esetükben nem lesznek kitüntetések feltüntetve. Illetve az egykori alakulat és katonai rangjelzés is hiányzik. A várományosok esetében a legtöbbször feltüntetett adatok az O. V. SZ. It. szám, a név, a születési idő, a vallás, a családi állapot, az avatás éve, a lakhely, illetve az ő esetükben a születési idő mellett feltüntetik a születési helyet is,¹⁵ mint plusz információ.¹⁶ Az adatok esetében megállapítható még, hogy a vitéz saját it. számának megadásával 43 vitéz esetében éltek, illetve a sorszám egy esetben sem került rögzítésre.¹⁷

Azon vitézek esetében, akik valamilyen úton vitézi telekhez jutottak, lehetőség volt a telek adatainak feljegyzésére. A kettő törzskönyvben együttesen 126 személynél vannak feltüntetve ilyen jellegű adatok.¹⁸ A 126 személy esetében feltüntetett telek megtévesztő lehet, mivel azt a benyomást kelti, hogy ha ennyi vitéznél kerül telek felvezetésre, akkor az 126 telket jelent. Bár egy 1938. július 7-én keletkezett vitézi telek kimutatás¹⁹ alátámasztja, hogy összesen 126 földbirtok van a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék tulajdonában, azonban a törzskönyvekbe felvitt eseteknél kimutatható az, hogy van olyan földbirtok, amely nem csak egy személy esetében van feltüntetve. Összesen 7 olyan vitézi telek van, amely esetében

¹³ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

¹⁴ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

¹⁵ Az érdemszerző vitézek esetében a születési hely nincs feltüntetve. Azonban hozzá teendő, hogy a törzskönyvek csak a születési idő rögzítését írja elő, így ez nem róható fel azon személynek/személyeknek, akik az adatokat rögzítették.

¹⁶ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

¹⁷ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

¹⁸ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

¹⁹ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 2. a.

elmondható, hogy kettő személyhez is fel van tüntetve ugyan az a telek. Ez azért történhetett meg, mivel ezen esetek mindegyikében az érdemszerzőnél és az ő várományosánál van ugyanaz a föld bevezetve. A 7 esetből 6 esetben megállapítható volt, hogy a föld átszállott az érdemszerzőről a várományosra, 1 esetben pedig észrevehető, hogy nem szállt át a vitézi telek, mégis felvan tüntetve a vitézi telek a várományosnál is.²⁰ A fentiek alapján elmondható, hogy a két törzskönyvben összesen 119 vitézi telekről vannak adatok felvezetve, vagyis a már említett vitézi telek kimutatás alapján 7 birtok nem került felvezetésre a törzskönyvben. A 7 vitézi telek, amely nem szerepel a törzskönyvekben a törzskönyvek készülési időpontjakor a megyei Vitézi Szék irányítása alatt állt, így nem kerültek a törzskönyvekben lejegyzésre.²¹

A telkek kapcsán lejegyzett adatok esetében érzékelhető, hogy nagyon hiányosak. A legtöbb esetben lejegyzett adat a telek elhelyezkedése, a telek nagysága és a telek ára.²² Az adatok közül a telket átvette esetében 80 alkalommal került lejegyzésre, az O. F. B. ítélet számát pedig 57 alkalommal vezették be a törzskönyvekbe, az O. V. Sz. hozzájárulás összesen kettő esetben került lejegyzésre, illetve a S. it. száma és a kötelezőt aláírta csak egyetlen egy esetben volt lejegyezve.²³ A telek vázrajza, a telek kat. tiszta jövedelme, illetve a felm. költs. befizette esetében az észlelhető, hogy egyetlen esetben se került lejegyzésre.²⁴ Összességében azt lehet mondani a telkek adatainak az esetében, hogy a legáltalánosabb adatokat feltüntették minden esetben, bizonyos adatokat pedig csak esetenként tüntettek fel és voltak olyan adatok, amelyeket egyáltalán nem jegyeztek le. Az adatok lejegyzési hiányából adódóan, az adatokból levonható következtetések esetében sokkal korlátozottabbak a lehetőségek. Ahhoz, hogy nagyobb következtetéseket lehessen levonni, sokkalta nagyobb kutatást kell elvégezni, amelyben a földekhez kapcsolódó megmaradt egyéb iratok segítenek. Azonban azok is hiányosak, így csak korlátozott rekonstrukcióra van lehetőség.

A törzskönyvek esetében egy igen fontos információ lejegyzési lehetőségnek tekinthető, a megjegyzés rovat, illetve az, hogy lehetőség van az adott személy esetében lejegyezni a várományosát, a leventemozgalmában betöltött szerepét s hogy végzett-e földműves iskolát. A fent említett négy lejegyzési lehetőség közül a megjegyzés rovatot használták ki a legtöbb esetben. Ezen rovatba bármilyen jellegű információt lejegyezhetett a törzskönyv vezetője. Leggyakoribb esetben a megyei állományból való távozást jegyezték fel ide. Ennek az oka, hogy az illető amennyiben átköltözött egy másik vármegyébe, akkor átkerült az új lakhelye

²⁰ Ennél az esetben a várományosnál ceruzával vannak feljegyezve az adatok.

²¹ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 5. b., HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 6. b.

²² 2 eset kivételével mindig lejegyzésre került.

²³ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁴ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

szerinti vármegye állományába (egyes kivételektől eltekintve). Ilyen esetben lejegyzésre került, hogy melyik vármegye állományába került át, illetve a nyilvántartási parancs száma.²⁵ A vármegyei állomány változására a másik opció, amely megjegyzésként leírtak esetlegesen, az a Vitézi Rend soraiból való távozás. A Vitézi Rendből való távozásnak kettő opciója figyelhető meg a törzskönyvekben. Az egyik távozási mód a saját maga által való kilépés, a másik eset a Rendből való törlés, amelyre akkor került sor, ha az adott személy nem teljesítette az előírtakat vagy méltatlanná vált a „vitézi” címhez. Megfigyelhető, hogy amennyiben valamilyen okból a vármegye állományából törlésre került egy személy, akkor a személy felvezetett adatainak lejegyzési helyét egy nagy X-szel áthúzzák.²⁶

A megjegyzés rovat mellett a várományos feltüntetésével is éltek, azonban nem minden várományossal rendelkező érdemszerző esetében tüntették fel. Megállapítható, hogy azon személyek esetében tüntették fel a várományost, akiknek nem volt felavatva a várományosa akkor, amikor az adott törzskönyvet készítették.²⁷ A várományos feltüntetése alatt azt kell érteni, hogy lejegyezték a keresztnévét és a születési idejét, több adatot egy esetben sem került leírásra.²⁸

A leventemozgalomban betöltött szerepkör feltüntetésével, illetve földműves iskola feltüntetésével egy esetben sem élt a törzskönyvek írója.²⁹ Az alábbi feljegyzési hiányból következhet az a feltételezés, hogy a törzskönyvekben szereplő vitézek egyike sem volt sem a leventemozgalom része, illetve, hogy nem végzett egyikük sem földműves iskolát, azonban ezt a feltételezést nem tartom helyesnek. A leventemozgalomban a Vitézi Rend tagjai országos szinten részt vettek, mint leventeoktató, amelyet „*A tízéves Vitézi Rend 1921–1931*” című könyv is alátámaszt. A könyvben Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézeinek esetében 47 leventeoktatót számlál, a vármegyei vitézek soraiban.³⁰ A leventemozgalomban való vitézi jelenlétre más könyvekben is található utalás, egy-egy vitézzel kapcsolatos feljegyzés esetében. Példának okáért, a „*Jász-Nagykun-Szolnok vármegye multja és jelene*” című könyvben megtalálható vitéz Iványi Károly³¹ rövid bemutatása és itt lejegyzésre került, hogy levente főoktató.³² A fentiekben leírt információkból adódóan a lejegyzés hiánya nem a

²⁵ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁶ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁷ A fel nem avatás ténye a várományos életkorából adódott, mivel a bejegyzés keltekor még nem volt vitézzé avatható korú.

²⁸ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁹ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

³⁰ Szécsy et al. 1931, 212.

³¹ Kunszentmártoni lakos, a Vitézi Rend Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei tiszti vitézek egyike (1928-ban avatták vitézzé).

³² Scheftsik 1935, 107.

leventemozgalomból való kimaradását jelenti a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek esetében, hanem a törzskönyvek hiányosságát.

A földműves iskola rovat kihagyásánál feltételezhető (az eddigi hiányokból kiindulva), hogy ismételten a törzskönyvek írójának hanyagságáról van szó és egyszerűen nem kerültek bevezetésre a törzskönyvekbe az adott személyeknél, hogy ilyen jellegű iskolát végeztek. Ezt a feltételezést alátámasztja, hogy Jász-Nagykun-Szolnok vármegye törvényhatósága 1926. szeptember 24-től, két alapítványi hely költségeit (éves szinten) vállalta a Vitézi Rend örkényi gazdaképző iskolájában.³³ Ezenfelül a vármegyei Vitézi Szék fennmaradt iratai között található egy lista, amelyen azon (vitézi felmenővel rendelkező) gyermekek névsora található, akik elvégezték a Vitézi Rend örkényi gazdaképző iskoláját.³⁴ Maga a lista az 1926/27-es tanévtől az 1944/45-ös tanévig³⁵ tartalmazza azon gyermekeket, akik elvégezték vagy elkezdték³⁶ a tanulmányaikat. Ebből adódóan, ha az érdemszerző édesapáknál nem is, de egyes várományosok esetében lehetőség volt arra, hogy feltüntessenek földműves iskolai végzettséget.

A vitézi telkek témakörébe csatlakozik egy fontos kérdésfelvetés a törzskönyvek esetében, még pedig, hogy csak azok a vitézek köthetők a vármegyéhez, akik a vármegye területén élnek? A törzskönyvek mutatnak rá arra, hogy bár területi alapokon irányították a Vitézi Rendet, de voltak olyan vitézek, akik úgy voltak vármegyei vitézek, hogy nem Jász-Nagykun-Szolnok vármegye területén éltek. És ez a lakóhely szerinti kivételezés, hogyan kapcsolható a vitézi telkekhez? Azért, mert a vitézi telkek adták a kivételezés alapját, ugyanis ha telkes vitézről volt szó, akkor nem a lakhelye, hanem a vitézi telkének elhelyezkedése képezte a területi besorolás alapját. Erre a legjobb példa vitéz bilkei Lipcsey Márton nyugállományú tábornok,³⁷ a 3. számú Vitézi Törzsszék törzskapitányának³⁸ esete. Lipcsey lakhelye Budapest volt, viszont a vitézi telke Dévaványán helyezkedett el,³⁹ így a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék állományához tartozott, hiába nem a vármegye területén élt.⁴⁰

³³ Scheftsik 1935, 230.

³⁴ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 4. a.

³⁵ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 4. a.

³⁶ A front közeledtével az 1944/45-ös tanévet nem volt lehetséges befejezni.

³⁷ Scheftsik 1935, 232.

³⁸ Hellebronth 2013, 127.

³⁹ A tárgyalt korszakban még nem Békés vármegyéhez tartozott a település, hanem Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéhez.

⁴⁰ Scheftsik 1935, 202.

Szakirodalmi háttér

Magyarország 1945 és 1989 közötti baloldali politikai berendezkedése a Vitézi Rendet fasiszta szervezetnek bélyegezte és kutatását nem támogatta. Ennek következtében ezen időszakban a Vitézi Rend kutatása nem kezdődött el a történettudomány művelőinek körében. Csak Négyesy László foglalkozott a témával oly módon, hogy a József Attila Tudományegyetemen folytatott tanulmányai során doktori témájának a Vitézi Rendet választotta, amely egy négy kötetes doktori értekezés eredményezett. Azonban a disszertáció nem került publikálásra és a történész társadalom se kezdi meg a kutatást.

A kutatásban majd az 1989-es rendszerváltás okoz fordulatot, amelynek köszönhetően a Vitézi Rend vizsgálata elfogadottabbá válik, így az 1990-es években elkezdődhetett a Vitézi Rend országos történelmének a feltárása. Az első jelentős tudományos publikációk a 90-es évek végén Tátrai Szilárd⁴¹ és Négyesi László⁴² tollából születtek meg. Tátrai a Hadtörténelmi Közleményekben, két részben írta meg kutatási eredményeit, míg Négyesi az 1974-es disszertációjának letisztázott változatát jelentette meg a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára Évkönyve oldalain, szintén két részben. Ezt követően majd csak a 2010-es években jelentek meg újabb publikációk. Előbb Fekete Ferenc⁴³ jelentette meg könyvét 2011-ben, majd Kerepeszki Róbert⁴⁴ írta meg a Vitézi Rend átfogó történelmét, a 2013-as könyvében. Végül az ez idáig utolsó jelentősebb országos szintű tudományos munka Angelovics Helga⁴⁵ tollából 2014-ben jelent meg, amelyben az ünnepélyes vitézavatások történelmét dolgozta fel.

Habár a Vitézi Rend országos szintű vizsgálata már az 1990-es években elindult, azonban a hely- és régiótörténeti kutatás csak a 2000-es évek elején kezdődött. A kutatás első tudományos publikációja 2003-ban a Limes folyóiratban látott napvilágot, melyben Kora Antal⁴⁶ közli a Komárom-Esztergom vármegyei Vitézi Székkel kapcsolatos eredményeit. Kora 2003-as tanulmányát követően csak a 2010-es években jelentek meg új tanulmányok, melyek során Kurucz Ádám a Borsod és Gömör vármegye vitézeivel kapcsolat eredményeit, míg Tóth Marcell a Csongrád vármegyei vitézekkel összekapcsolható téziseit kezdte el publikálni. Illetve 2020-ban Berekméri Árpád Róbert és Nemes Gyula⁴⁷ közös könyvben ismertették Maros-Torda vármegye vitézeinek történetét. A vármegyei szintű kutatás eddigi utolsó önálló

⁴¹ Tátrai 1997,; Tátrai 2000,

⁴² Négyesy 1999,; Négyesy 2000,

⁴³ Fekete 2011,

⁴⁴ Kerepeszki 2013,

⁴⁵ Angelovics 2014,

⁴⁶ Kora 2003,

⁴⁷ Berekméri – Nemes 2020,

könyvformátumú megnyilvánulása Tóth Marcell⁴⁸ kezei közül látott napvilágot 2022-ben, mely munka Szeged vitézeinek történetét dolgozza fel.

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye esetében ezidáig három, a Vitézi Rendhez köthető tanulmány jelent meg. Az első az 1997-ben Wirth István⁴⁹ tollából megjelent tanulmány volt, mely a Jászkunság folyóiratban jelent meg és érintőlegesen megemlíttette a vármegyei Vitézi Szék gazdasági életét. A második egy 2010-ben publikált forrás kiadás volt, amikor Cseh Géza⁵⁰ a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyvében közzétette a fennmarad első világháborús haditett leírásokat. Az utolsó cikk Bojtos Gáborhoz⁵¹ köthető, aki 2017-ben megírta vitéz Nagy László életét és tevékenységét.

A Vitézi Rend általános története a 20-as és a 30-as években

A Vitézi Rend alapítójának vitéz nagybányai Horthy Miklós tekinthető, aki egyben a Vitézi Rend első főkapitánya⁵² is volt. Feltehetőleg a Vitézi Rend gondolata 1919-ben, Szegeden már megszületett,⁵³ azonban ekkor még csak az alapgondolat lehetett meg, mivel a Vitézi Rend belülről folyamatosan változott és fejlődött. A Vitézi Rend megalapítására az 1920. március 1-én⁵⁴ bekövetkezett kormányzóra választása után volt lehetősége Horthynak, akinek az elképzelését ekkor már széles körben ismerték.⁵⁵

A Vitézi Rend megalapítása mögött három cél húzódott meg. Az első szempont a világháború harcmezeiről hazaérkező katonák szociális helyzetének rendezése és javítása.⁵⁶ A Vitézi Rend szándéka az volt, hogy földet adományoz tagjainak (jutalom gyanánt) és így csökkenteni részlegesen a fennálló társadalmi feszültségeket.⁵⁷ A második ok politikai szempontnak tekintendő.⁵⁸ Horthy és több kortársa is úgy gondolták, hogy a (szerintük káros) baloldali ideológia térnyerésének elkerüléséhez, illetve annak visszaszorítására a jobboldal hatékonyabb összefogása és szervezettsége a megoldás.⁵⁹ Az utolsó (harmadik) szempont is politikai irányú szándéknak tekinthető.⁶⁰ Horthy 1920. március 1-én bekövetkezett

⁴⁸ Tóth 2022,

⁴⁹ Wirth 1997,

⁵⁰ Cseh 2010,

⁵¹ Bojtos 2017,

⁵² Scheftsik 1935, 228.

⁵³ Hellebronth 2013, 9., Berekméri–Nemes 2020, 9.

⁵⁴ Kerepeszki 2013, 13.

⁵⁵ Négyesy 1999, 163.

⁵⁶ Kerepeszki 2013, 11.

⁵⁷ Kerepeszki 2013, 11.

⁵⁸ Kerepeszki 2013, 12.

⁵⁹ Kerepeszki 2013, 12.

⁶⁰ Kerepeszki 2013, 13.

kormányzóvá választásával Magyarország államfője lett, azonban (ekkor még) szűk jogkörrel bírt és számos uralkodói jogkörrel nem rendelkezett.⁶¹ A Vitézi Rend szempontjából fontosnak tekintendő (Horthy által nem gyakorolhatott) jogkör a nemesség adományozása.⁶² A nemesség adományozásának hiányát és az ebből adódóan, a hatalomhoz hű, jól szervezett réteg hiányát a Vitézi Rendel kívánta pótolni Horthy, így létre hozva (az ezen irányú szakirodalmakban leírtak szerint) egy „új nemességet”.⁶³ Horthy a Vitézi Rend legfőbb céljait és annak alapítása körüli kérdésekre a válaszát, az 1921. augusztus 21-én elhangzott ünnepi beszédében fejtette ki: „A Vitézi Rendnek hármas célja van: jutalmazni a vitézséggel párosult honfi erényt, megtartani a nagy idők legjobbjait és biztosítani a hősök nemzetségének fennmaradását, végül bennük és utódaikban a magyar fajnak olyan hatalmat biztosítani, amely rettentő erővel sújt le minden felforgató állam- és nemzetellenes törekvésekre.”⁶⁴

A Vitézi Rend alapjainak kidolgozása 1920. márciusa után kezdődött meg.⁶⁵ Az első tárgyalások nagybányai Horthy Jenő országgyűlési képviselő és báró Pap Géza, a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége ügyvezető igazgatója között zajlottak le, amely tárgyalások során sikeresen kidolgozták a háborúban érdemeket szerző katonák földhöz juttatásának módját.⁶⁶ A Horthy Jenő és Papp Géza közötti tárgyalások eredménye egy tervezet volt, amely megalapozta a további tárgyalásokat.⁶⁷ A tervezet utáni tárgyalásokon az alábbi személyek vettek részt: Magasházy László százados, első szárnysegéd, Bartha Richárd kabinetirodai főnök, Richárd-Rostoczil Artur altábornagy, Szomjas Lajos földművelésügyi államtitkár, Mattyasovszky Miklós földművelésügyi miniszteri tanácsos és Horthy Jenő országgyűlési képviselő.⁶⁸

1920. június 21-én kérték fel dr. Börcsök Andor igazságügyi miniszteri osztálytanácsost, hogy a vitézi telkek körül felmerülő kérdéseket tisztázza, illetve megbízták azzal, hogy szövegezze meg a vitézi telekről szóló miniszterelnöki rendeletet.⁶⁹ A tervezett alapján elkészült 6.650/1920. M.E. számú rendelet 12. §-a szolgált a Vitézi Rend jogi alapjául, amely a haditelkek (az úgynevezett vitézi telkek) alapítását és adományozását teszi lehetővé, mely rendelet a Budapesti Közlöny 1920. augusztus 29-i számában jelent meg.⁷⁰ A 6.650/1920.

⁶¹ Kerepeszki 2013, 13.

⁶² Kerepeszki 2013, 13.

⁶³ Kerepeszki 2013, 13.

⁶⁴ Vitézek Albuma 1939, 9.

⁶⁵ Négyesy 1999, 163.

⁶⁶ Vitézek Albuma 1939, 18. Berekméri–Nemes 2020, 9.

⁶⁷ Vitézek Albuma 1939, 18.

⁶⁸ Vitézek Albuma 1939, 19.

⁶⁹ Vitézek Albuma 1939, 19. Kerepeszki 2013, 14.

⁷⁰ Vitézek Albuma 1939, 19., Fekete 2011, 17., Berekméri–Nemes 2020, 10., Tóth 2022, 9.

M.E. számú rendeletet még ugyan abban az évben (1920) megerősítésre került, ugyanis az 1920. XXXVI. tc. 77. §-a hatályban tartotta a rendeletet.⁷¹

Kiemelendő, hogy a haditelkek gondolata nem a Vitézi Rend kapcsán merült fel először.⁷² A háborúban hősiessen helyt állt katonák földdel való jutalmazása már 1916-ban felmerült.⁷³ Az 1916-os jutalmazás ötletét, az alábbi módon örökíti meg a Vitézek Albuma: „*Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök 1916 tavaszán a Magyar Gazda Szövetség közgyűlésén hatalmas beszédben hívta fel az ország lelkiismeretét arra, hogy a háborúból visszatért katonákat megjutalmazza és azt javasolta, hogy az állam által bérbe vett területekből mintegy 20 katasztrális hold terjedelmű birtokokat alakítsunk, amelyeket az állam örökbérbe adna a hős katonáknak, azok özvegyeinek és árváinak.*”⁷⁴

A törvényi háttér megalkotását követte a Vitézi Rend telkeinek kialakítása. A vitézi telkek kapcsán egy érdekes részletnek tekinthető az, hogy a Vitézi Rend még törvény szintjén nem létezett, de már ajánlottak fel a számára földeket, ugyanis Karcag 1920. április 13-án tartott egy díszközgyűlést, amely keretein belül 100 kataszteri holdat ajánlott fel a város határában a Vitézi Rend számára.⁷⁵ A Vitézek Albuma az alábbi sorokkal emlékezik meg Karcag felajánlásáról, illetve a korai földadományozásokról: „*Ezek között legelső volt Karcag városa, amely 1920 április 13-án tartott díszközgyűlésén Nagy-Kun-Karcag határában egyszáz katasztrális holdat ajánlott fel a nemzeti eszme és a hősi vitézség megjutalmazására. Jellemző ez a felajánlás a magyar nép felfogására, hogy bár a Vitézi Rend még nem volt megalapítva, de annak javára már is történtek felajánlások.*”⁷⁶ 1920. augusztus 20-án Horthy felhívást intézett az ország földbirtokosai és települései felé, amelyben kéri őket, hogy vitézi telek kialakítására földeket adományozzanak.⁷⁷

A Vitézi Rend földjeinek gyarapodásának elindítását a Vitézi Rend kiépítése követte, amely 1920. szeptember 25-én kezdődött, amikor is gróf Teleki Pál miniszterelnök ellen jegyezte az Országos Vitézi Szék tagjainak kinevezését.⁷⁸ Ekkor az alábbi személyek lettek az Országos Vitézi Szék tagjai: szandai Sréter István tábornok, szomlyai báró Nagy Pál altábornagy, semjénfalvi Siménfalvy Tihamér nyugalmazott vezérkari testületbeli ezredes, tapolylucskay és külkemezey Bánó Kálmán alezredes, bilkei Lipcsey Márton őrnagy,

⁷¹ Tátrai 1999, 35., Kis káté 2017, 9.

⁷² Kerepeszki 2013, 11.

⁷³ Kerepeszki 2013, 11.

⁷⁴ Vitézek Albuma 1939, 18.

⁷⁵ Hellebronth 2013, 9., Tóth 2022, 9.

⁷⁶ Vitézek Albuma 1939, 18.

⁷⁷ HU-MNL-JNSzVL-IV. 407. 500/1921., Négyesy 1974, 7., Kurucz 2019, 96.

⁷⁸ Vitézek Albuma 1939, 19., Kurucz 2019, 97.

sepsibaconi Toókos Gyula szolgálton kívüli viszonybeli vezérkari testületbeli őrnagy, Igmándy-Hegyessy Géza testőrőrnagy, és nemes Magasházy László százados.⁷⁹ További kinevezésben részesültek: dr. Barsy Aladár miniszterelnökségi osztálytanácsos, dr. Szecsey József belügyminiszteri miniszteri tanácsos, dr. alsómátyásfalvi Mattyasovszky Miklós földművelésügyi miniszteri tanácsos, Tirczka Károly ezredes, dr. Börcsök Andor igazságügyi miniszteri osztálytanácsos, báró Pap Géza, a Magyar Földhitel Intézetek Országos Szövetségének ügyvezető igazgatója és gálócsi Gálócsy Zsigmond tartalékos főhadnagy, aki a Vitézi Rend főszéktartója lett.⁸⁰ Szintén 1920. szeptember 25-én tartotta alakuló ülését az Országos Vitézi Szék, Horthy Miklós elnökletével.⁸¹ 1920. szeptember 25-i ülésen alkotta meg az Országos Vitézi Szék a szervezet szabályzatát, amelyet Horthy még aznap ki is adott.⁸² A szabályzatban tisztázták a Vitézi Rend felépítését, a felvétel feltételeit, a leendő tagság jogait és felelősségeit, a vitézi székek jogköreit és az esküszöveget.⁸³

A Budapesti Közlöny 1920. december 18-i számában jelent meg az a hirdetmény, amely közölte a Vitézi Rendbe való felvétel kritériumait.⁸⁴ A felvételi kérelmek elbírálását az Országos Vitézi Szék 1921. március 18-án szabályozta, illetve elkezdte kiválasztani a megfelelő jelentkezőket.⁸⁵ A Vitézi Rend első tisztségviselői, a törzskapitányok 1921. május 20-án tették le a vitézi esküjüket.⁸⁶ Az eskü letételét követte az Országos Vitézi Szék június 25-én tartott ülése, ahol kinevezésre kerültek a törzskapitányok, meghatározásra kerültek a törzsszékek határai⁸⁷ és megállapították a törzskapitányok feladatköreit, illetve kinevezték az ideiglenes székkapitányokat.⁸⁸ A június 25-i ülésen az alábbi személyek részesültek törzskapitányi kinevezésben: Bánó Kálmán, Magasházy László, Sréter István, Nagy Pál, Lipcsey Márton, Toókos Gyula, Siménfalvy Tihamér, Igmándy-Hegyessy Géza.⁸⁹ A törzsszékek felállításával sikeresen megalapításra került a Vitézi Rend legnagyobb területi egysége.⁹⁰

⁷⁹ Fekete 2011, 19–20.

⁸⁰ Vitézek Albuma 1939, 19., Négyesy 1974, 8.

⁸¹ Vitézek Albuma 1939, 19., Fekete 2011, 19.

⁸² Vitézek Albuma 1939, 19., Kerepeszki 2013, 17–18.

⁸³ Kerepeszki 2013, 18.

⁸⁴ Tátrai 1999, 55.

⁸⁵ Vitézek Albuma 1939, 18.

⁸⁶ Vitézek Albuma 1939, 19.

⁸⁷ Ekkor 8 törzsszéket állítottak fel, amely szám 1940-ig nem változott. 1940-ben a Romániától visszakapott területeken további kettő törzsszék került felállításra, így 1940-től összesen 10 törzsszék létezett.

⁸⁸ Vitézek Albuma 1939, 19.

⁸⁹ Négyesy 1974, 116–120.

⁹⁰ Egy törzsszék területe több megyéből állt össze. A törzsszékek területe nem volt állandó, amelyet az mutat, hogy több esetben is változtak a területeik, különböző okokból. Eredetileg 8 törzskapitányság került alapításra, azonban Magyarország területgyarapodásának hatására alapítottak további kettő törzskapitányságot a későbbiekben.

Az ideiglenesen kinevezett székkapitányok és a vármegyei Vitézi Székek⁹¹ vezetői az Országos Vitézi Szék 1921. július 14-i és augusztus 12-i ülésein kapták meg végleges kinevezésüket.⁹² Ennek köszönhetően kezdődtek meg a vármegyei Vitézi Székek kialakítása. A székkapitányok munkáját a vármegye széktartója⁹³ és a nemzetvédelmi tiszt segítette.⁹⁴ A vármegyei Vitézi Szék, a vármegyén belül kisebb igazgatási körzetekre oszlott, az úgynevezett járásokra, illetve megyei jogú városokra,⁹⁵ amelyeket a járási vitézi hadnagy irányított.⁹⁶ A járásokon belül még kialakításra kerültek kisebb körzetek, amelyeket a vitézi őrmester irányított.⁹⁷

A Vitézi Rend több feltételt is állított a jelentkezők elé, így biztosítva, hogy csak azok az emberek kerülhetnek a Rend soraiba, akik kiérdemelték. A kedvező elbírálás feltétele volt a magyar állampolgárság, a családi és társasági életben való fedhetetlenség, a forradalmak idejéről igazolt hűség, illetve az első világháborúban kitüntetésekkel igazolt vitézi tettek megléte.⁹⁸ A kitüntetések kapcsán az Országos Vitézi Szék meghatározta, hogy az adott személynek milyen kitüntetéssel kell rendelkeznie.⁹⁹ Az 1920-ban meghatározott mérték alapján a legénységi állomány tagjai számára minimum vagy az Arany Vitézségi Érmét egyszer, vagy az I. osztályú Ezüst Vitézségi Érmét kétszer ki kellett érdemelni.¹⁰⁰ Tisztek esetében minimum vagy a még legénységi állományban szerzett Arany Vitézségi Érmét egyszer, vagy a tisztek számára alapított Arany Vitézségi Érmét egyszer, vagy a III. osztályú Vaskorona Rendet egyszer ki kellett érdemelni.¹⁰¹ A törzstisztek és a tábornokok esetében a felvételét kérelmező személynek a Lipót Rend lovagkeresztjét egyszer kellett kiérdemelni.¹⁰² 1922-ben a fentiekben említett mértéket lejjebb vitte az Országos Vitézi Szék, hogy többen jogosulttá váljanak a felvételre.¹⁰³ Ez által mind a legénységi állományúaknál, mind a tiszti állományúak esetében (amelyet még legénységi állományban szereztek) elfogadható lett volt az I. osztályú ezüst vitézségi érem egyszeri kiérdemlése.¹⁰⁴

⁹¹ Egy vármegyei Vitézi Szék, egy adott vármegye területén működött. A vármegyei Vitézi Székek fennhatósága megegyezett az adott vármegye területével.

⁹² Négyesy 1974, 10.

⁹³ A széktartó a vármegyei Vitézi Szék második embere.

⁹⁴ Scheftsik 1935, 228.

⁹⁵ Egy járás több településből területéből adódik össze, illetve a vármegye megyei jogú városai önmagukban voltak egy-egy járási hadnagy irányítása alatt.

⁹⁶ Scheftsik 1935, 228–229.

⁹⁷ Scheftsik 1935, 229.

⁹⁸ Kis káté 2017, 28.

⁹⁹ Kis káté 2017, 28–29.

¹⁰⁰ Négyesy 1999, 168., Kerepeszki 2013, 24.

¹⁰¹ Négyesy 1999, 167–168.

¹⁰² Kerepeszki 1999, 24.

¹⁰³ Négyesy 1999, 168.

¹⁰⁴ Négyesy 1999, 168.

A Vitézi Rendbe a fent említett mérce megugrásával tudtak bekerülni az arra érdemesek. Azonban tisztázni kívánom, hogy voltak olyan személyek, akik nem rendelkeztek a szükséges kitüntetéssel, mégis a Vitézi Rend tagja lehetek. Ennek oka az volt, hogy a vitézi cím örökölhető volt, így egyes személyek a felmenőjüktől örökölték a Vitézi Rendbe való csatlakozás jogát.¹⁰⁵ Így alakult ki a Vitéz Rend tagjainak két csoportja,¹⁰⁶ a vitézek (továbbiakban: érdemszerző) és a várományosok.¹⁰⁷ Érdemszerzőnek azon Vitézi Rend tagok számítottak, akik a harc téren a saját vitézségükkel érdemelték ki a felvételüket. Várományosnak azok a személyek minősültek, akik nem a harctéri vitézségük miatt nyertek felvételt, hanem az édesapjuk után örökölték a felvételi jogot.¹⁰⁸ Várományos csak férfi lehetett, általános esetben az érdemszerző elsőszülött fia (amennyiben az elsőszülött nem volt alkalmas, akkor a másodszülött).¹⁰⁹ Ritka esetben előfordulhatott, hogy amennyiben az érdemszerzőnek csak leány gyermeke volt, akkor a lánygyermek férjét is várományossá lehetett tenni.¹¹⁰ A várományosok esetében fontosnak tartotta az Országos Vitézi Szék, hogy megfelelő nevelésben részesüljenek és már fiatal korukban elkezdődjék a felkészítése a „vitézi” életre.¹¹¹ A Vitézi Rend kis kátéja alapján a várományosok nem vonhatták ki magukat a levontképzések és a cserkészlet alól, a 15-ik életévüket betöltőket fel kellett készíteni a vitézi jogokra és kötelezettségekre, illetve ismerniük kellett a kis kátében foglaltakat.¹¹² Amennyiben a várományos árvaságra jutott a vitézavatása előtt, vagy egy hősi halált halt érdemszerző várományosa, akkor a megfelelő neveléséről a járási vitézi hadnagynak kellett gondoskodnia.¹¹³ A várományosok nevelését a megyei társadalmi bizottságoknak kellett irányítani és ellenőriznie, illetve a megyei székkapitány és a járási vitézi hadnagy szűrőpróba szerűen ellenőrizhette a várományos felkészültségét.¹¹⁴

A Vitézi Rendbe felvételt nyert személyek a Vitézi Rend legmagasabb ünnepségén, a vitézavatáson lettek a Vitézi Rend teljes jogú tagjai. A vitézavatások sorát az 1921. május 22-én tartott vitézavatás nyitotta, amely a nyilvánosság elől elzárva, a királyi várpalota Szent Jobbkápolnájában került megrendezésre.¹¹⁵ A zárt vitézavatáson került sor a nyolc törzskapitány

¹⁰⁵ Kis káté 2017, 7.

¹⁰⁶ A Vitézi Rend tagságán belül több csoportosítás szempontot is alkalmaztak, így nem csak a Rendbe való bekerülés alapján történő besorolás létezett. Például a rendfokozatok alapján kialakították a tiszt vitézek és legénységi vitézek csoportját vagy a vitézi telek birtoklása mentén a telkes vitézek és nem telkes vitézek tömörlését.

¹⁰⁷ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c. állományilvántartás

¹⁰⁸ Kis káté 2017, 68–71.

¹⁰⁹ Kis káté 2017, 13–14.

¹¹⁰ Kis káté 2017, 13.

¹¹¹ Kis káté 2017, 68–69.

¹¹² Kis káté 2017, 68–69.

¹¹³ Kis káté 2017, 68–69.

¹¹⁴ Kis káté 2017, 69.

¹¹⁵ Tóth 2022, 10., Kurucz 2019, 98.

avatására, illetve ekkor került sor az első 24 vitézi telek adományozására (ekkor csak a földet kapta meg a 24 személy és csak az első nyilvános avatáson kerültek avatásra).¹¹⁶ A második vitézavatáson (első nyílt vitézavatáson) a 24 telekkel rendelkező személy, illetve a többi (azon évben) felvételt nyert személy került avatásra, így összesen 205 új vitéz avatódott fel 1921. augusztus 21-én.¹¹⁷ A harmadik vitézavatás (második nyilvános) 1922. augusztus 15-én került lebonyolításra Budapesten, a Margitszigeten, a Magyar Athletikai Club (MAC) pályáján.¹¹⁸ Az évtized elkövetkező éveiben szintén ezen a helyszínen rendezték meg a minden évben megrendezésre kerülő vitézavatásokat.¹¹⁹

Megfigyelhető, hogy az 1921-es és az 1922-es év vitézavatásai után minden évben (a 20-as években) több mint ezer fő avatására került sor egy-egy vitézavatás keretein belül.¹²⁰ A 20-as évek vitézavatásaihoz, egészen pontosan az 1926-os vitézavatáshoz köthető a vitézavatások egy rendhagyó momentuma. Ennek oka, hogy 1926-ban volt II. Rákóczi Ferenc születésének 250. évfordulója és az az évi vitézavatás idejére Kiss Etelka átnyújtotta Horthy Miklósnak, a vitézek főkapitányának azt a kardot, amelyet egykor II. Rákóczi Ferenc kapott ajándékba XIV. Lajos francia királytól.¹²¹ A későbbiekben újra a hivatalos avató pallossal történtek a vitézavatások.¹²² A 20-as évek legnagyobb létszámú és legdíszesebb vitézavatására 1929. június 16-án került sor,¹²³ aminek az volt az oka, hogy mind a Vitézi Szék,¹²⁴ mind a sajtóorgánumok, úgy jelentették be az az évi vitézavatást, hogy ez lesz az utolsó ünnepélyes vitézavatás, amire sor kerül.¹²⁵ Ennek okát Horthy az ünnepi beszédében az alábbi sorokban fejtette ki: *„A Vitézi Rend most lezárja a vitézek avatását, mert a szűkre szabott keretek között előbb arra kell gondolnunk, hogy az eddig már felavatott vitézek földhöz jussanak, és hogy azok számára, akik földjüket már megkapták, meg lehessen teremteni a mai nehéz helyzetben a gazdasági megerősödés feltételeit.”*¹²⁶ Azonban mi mint az utókor, láthatjuk, hogy ez az állítás nem bizonyult igaznak, mivel a 30-as években is történtek ünnepélyes avatások.

A 30-as években összesen négy alkalommal (1930, 1934, 1936 és 1938) került sor ünnepélyes vitézavatásra.¹²⁷ Az 1930-as avatáson egy elég kis létszámú csoport került csak

¹¹⁶ Fekete 2011, 28–29., Angelovics 2014, 13.

¹¹⁷ Fekete 2011, 31., Kerepeszki 2013, 121.

¹¹⁸ Hetven 1922, 2.

¹¹⁹ Angelovics 2014, 16–19.

¹²⁰ Kerepeszki 2013, 121., Angelovics 2014 23.

¹²¹ Fekete 2011, 56–57.

¹²² Fekete 2011, 57.

¹²³ Angelovics 2014, 23.

¹²⁴ Vitézek Albuma 1939, 13.

¹²⁵ Angelovics 2014, 18.

¹²⁶ Vitézek Albuma 1939, 13.

¹²⁷ Vitézek Albuma 1939, 13–15., Angelovics 2014, 19.

felavatásra, így ezt nem a megszokott MAC pályán tartották, hanem Budán a királyi várpalota udvarában rendezték meg.¹²⁸ A kis létszámnak az volt az oka, hogy ez egy úgynevezett „pótavatás” volt.¹²⁹ Az 1934-es és az 1936-os vitézavatások már a megszokott menetrend szerint és hagyományos módon a MAC pályán zajlottak le.¹³⁰ Az utolsó ünnepélyes vitézavatásra végül 1938. május 23-án¹³¹ került sor Székesfehérváron,¹³² a romkertben.¹³³ Ezen év a vitézavatás mellett is egy kiemelt év volt, mivel ebben az évben volt 900. éve az államalapító királyunk halálának.¹³⁴ A teljes év Szent István Jubileumi Évnek¹³⁵ nevezték. Az 1938-as vitézavatással zárult le a nagy volumenű, nyilvános vitézavatások sora.¹³⁶ Az 1940-es években már nem került sor ünnepélyes vitézavatásra.¹³⁷ Bár ezekben az években is került sor avatásokra, de ezek nem egy központi ünnepség keretein belül valósultak meg, hanem regionális szinten lettek megoldva.¹³⁸ Ezen alkalmakon kisebb csoportok, illetve egy-egy személy került avatásra. Ezeken az avatásokon már nem Horthy Miklós, mint a vitézek főkapitánya volt, aki felavatta a személyeket, hanem az ő megbízásával rendelkező törzskapitány vagy székkapitány.¹³⁹ Természetesen az ekkor avatott személyek is letették az esküt és ugyanolyan, teljes jogú tagjai lettek a Vitézi Rendnek, csak ezek az avatások már nem voltak olyan fényes ünnepségek.¹⁴⁰ Az utolsó Horthy-kori vitézavatásra az 1944-es évben került sor.¹⁴¹

Amint arról már szó volt, a Vitézi Rend esetében a vitézi telkek nagy fontossággal bírtak, amelyek adományozását és alapítását a 6650/1920. M.E. számú rendelet tette lehetővé.¹⁴² Mivel a földek a Vitézi Rend fundamentuma, így jelentőségük megkérdőjelezhetetlen. Meg kell azonban jegyezni, hogy az eredeti elképzelés szerint minden vitéz kapott volna vitézi telket, viszont ezt az elképzelést nem sikerült kivitelezni,¹⁴³ így voltak telekkel rendelkező vitézek (telkes vitézek) és voltak telekkel nem rendelkező vitézek is. A

¹²⁸ Fekete 2011, 86.

¹²⁹ Fekete 2011, 86.

¹³⁰ Angelovics 2014, 19.

¹³¹ Vitézek Albuma 1939, 14.

¹³² Angelovics 2014, 19.

¹³³ Székesfehérvári 1938, 5.

¹³⁴ Fekete 2011, 114.

¹³⁵ Vitézavatás 1938, 7.

¹³⁶ Angelovics 2014, 21.

¹³⁷ Angelovics 2014, 22.

¹³⁸ Fekete 2011, 121.

¹³⁹ Fekete 2011, 121.

¹⁴⁰ Angelovics 2014, 21.

¹⁴¹ Tátrai 2000, 73.

¹⁴² Scheftsik 1935, 229.

¹⁴³ Horthy Miklós az 1929. évi vitézavatáson elhangzott avatóbeszédében kitér arra, hogy azért lesz az az utolsó ünnepélyes vitézavatás (mi, mint az utókor lájuk, hogy nem ez volt az utolsó), mert nincs elég föld, hogy minden avatott vitéznek adjanak vitézi telket.

vitézi telkeken belül megkülönböztetünk: ingyenes, saját birtokból alapított, vagyonváltságos, megváltásos, vásárolt, hosszú lejáratú bérből, örök haszonélvezetből és telepítésből származó¹⁴⁴ vitézi telkeket.¹⁴⁵ A vitézi telkek különleges jogi minőségű telkeknek tekintendők,¹⁴⁶ így elidegeníthetetlenek voltak, tilos volt megterhelni őket, illetve csakis osztatlan egészben szállhattak át¹⁴⁷ az új tulajdonosára. A vitézi telkek megalapítását vagy adománylevél, vagy alapítólevél rögzítette.¹⁴⁸ A telekkel rendelkező vitéz kötelessége volt a telekkel kapott felszerelést karbantartani és pótolni, a szükséges beruházásokat időben elvégezni és a telekkel kapcsolatos közszolgáltatásokat teljesíteni.¹⁴⁹

A Vitézi Rend Magyarország egész területén tevékenykedett és az élet több területén¹⁵⁰ is szerepet vállaltak a tagjai, ebből adódóan a Horthy-korszak egyik legmeghatározóbb szervezetének tekinthető.¹⁵¹ A Vitézi Rend az 1926. évi XXII. t.-c. 6-19. §-a értelmében képviseltethette magát az országgyűlés felsőházban, ahova egy tagot delegálhatott.¹⁵² Az Országos Vitézi Szék 1922-ben nyújtotta be indítványát, melynek hatására megszületett a közigazgatás rendezéséről szóló 1929. XXX. te. 4. §-a, mely lehetővé tette a Vitézi Rend számára, hogy a törvényhatóságokban ne csak választás útján, hanem hivatalból is képviseljék magukat.¹⁵³ A Vitézi Rend igen fontos állomás volt jákfai Gömbös Gyula számára is a politikai életben.¹⁵⁴ A Horthyhoz és politikájához való közeledésének a része volt, hogy az 1928/29. évi költségvetés vitáján elhangzott felszólalásában a Vitézi Rend mellett kardoskodott, illetve, hogy 1928-ban ő maga is belépett a Vitézi Rendbe.¹⁵⁵ A vitézek társadalmi szerepének erősítése és biztosítása érdekében az Országos Vitézi Szék 1933-ban társadalmi bizottságokat állított fel a vármegyékben.¹⁵⁶

Annak érdekében, hogy az erősödő revizionista gondolkodást és az ebből származó erőket a saját erősödésére használja a Vitézi Rend, megalapításra került a Zrínyi Csoport, mely 1937-ben kezdte meg a munkáját, melynek vezetőit az Országos Vitézi Szék nevezte ki.¹⁵⁷ A

¹⁴⁴ A 40-es évektől a zsidó eredetű birtokok is megjelentek.

¹⁴⁵ Scheftsik 1935, 229., Kora 2003, 78.

¹⁴⁶ Scheftsik 1935, 229.

¹⁴⁷ Kis káté 2017, 12.

¹⁴⁸ Kis káté 2017, 11.

¹⁴⁹ Kis káté 2017, 16.

¹⁵⁰ Politikai képviselet, Leventemozgalom oktatói, társadalmi és gazdasági példamutatás, katonai szerepvállalás stb.

¹⁵¹ Kerepeszki 2013, 7.

¹⁵² Scheftsik 1935, 229., Kora 2003, 75.

¹⁵³ Tátrai 1999, 79.

¹⁵⁴ Tátrai 1999, 80–81.

¹⁵⁵ Tátrai 1999, 80–81.

¹⁵⁶ Tátrai 2000, 43.

¹⁵⁷ Hellebronth 2013, 31., Négyesy 2000, 233., Kerepeszki 2013, 22–23.

Vitézi Rend Zrínyi Csoportjának a feladatáról a „Vitézi Rend története, szervezete és tagjainak névkönyve 1921–1941” című könyv emlékezik meg. Az alábbiakat írják a Zrínyi Csoportról: „A magyar katonai eszmény intézményes szolgálatában működő, tudományos, irodalmi és művészeti téren nemzetvédelmi, alkotó és propaganda tevékenységet végrehajtó szerv, mely munkásságát lapok, könyvek, és egyéb szellemi termékek kiadásával, továbbá előadások rendezésével stb. végzi.”¹⁵⁸

A Vitézi Rend felépítésének fontosabb elemei

A Vitézi Rend vezetője a vitézek főkapitánya volt, mely tisztséget az alapítástól a szervezet felszámolásáig Horthy Miklós (mint államfő) töltött be. A vitézek főkapitánya volt a vitézek legfőbb előjárója, ő elnökölte az Országos Vitézi Szék üléseit, kinevezte a törzskapitányokat és felavatta az új tagokat. Mivel Horthynak nem volt ideje a mindennapokban irányítani az intézményt, így ő rá egy reprezentatív szerepkör hárult, s a Vitézi Rend tényleges irányítását a vitézek főkapitány helyettese végezte.¹⁵⁹

A vitézek főkapitány helyettese a vitézek főkapitányának távollétében elnökölt az Országos Vitézi Szék ülésein. A vitézek főkapitánya nevében intézte a működéshez kötődő feladatokat. Jogköréből adódóan például ellenőrizhette a Vitézi Rend összes belső szervét, kinevezhette és leválthatta a vármegyei székkapitányokat és elismerő oklevelet adományozhatott. E tisztséget három személy töltötte be a Horthy-kor időszakában. Először vitéz nemes Nagy Pál, aki 1921 és 1927 között. Őt követte vitéz nemes tiszabeői Hellebronth Antal, aki 1927-től 1944-ig töltötte be a tisztséget. Az utolsó személy vitéz Igmándy-Hegyessy Géza volt, aki 1944-ben látta el a tisztség feladatait.¹⁶⁰

A Vitézi Rend legfontosabb irányító szerve az Országos Vitézi Szék volt, melynek rögzítve volt, hogy kiknek kellett alkotnia. Tagjai voltak: a vitézek főkapitánya, a vitézek főkapitány helyettese, 8 (majd 1941-től 10) törzskapitány, a miniszterelnök képviselője, a belügyminiszter képviselője, a földművelésügyi miniszter képviselője, a honvédelmi miniszter képviselője, az igazságügyi miniszter képviselője és a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége képviselője.¹⁶¹

Az Országos Vitézi Szék úgynevezett szakosztályai kezelték a különböző ügyeket közvetlenül. Itt olyan ügyekre kell gondolni, mint például: vitézi telkek ügyei, a Háborús

¹⁵⁸ Hellebronth 2013, 31.

¹⁵⁹ Hellebronth 2013, 13., Fekete 2011, 162.

¹⁶⁰ Hellebronth 2013, 13–16., Fekete 2011, 162–163.

¹⁶¹ Hellebronth 2013, 16–17., Fekete 2011, 161.

Emlékérem ügyei, nyilvántartás és a beérkező kérvények. Itt fontos megemlékeznünk a Vitézi Rend Főszéktartóságáról. E szervnek a feladata volt az Országos Vitézi Szék határozatainak végrehajtása és a Vitézi Rend központi igazgatásának lebonyolítása. Ezek ellenére a 11 szakosztály közül csak kettő tartozott a Főszéktartóság alá.¹⁶²

Amint már utaltam rá, a Vitézi Rend területi alapelvein szervezte meg irányítása alapjait, melynek kialakítása során Magyarország közigazgatási határait vette alapul. A legnagyobb területi egységek, a Vitézi Törzsszékek voltak, melyek közvetlenül alá voltak rendelve az Országos Vitézi Szék alá. Eredetileg 8 Vitézi Törzsszék került kialakításra, azonban Magyarország 1940-es területi gyarapodását követően további kettő is kialakításra került. A Vitézi Törzsszék élén a törzskapitány állt, aki tagja volt a törzskapitányi értekezletnek és a Vitézi Törzs alá tartozó vármegyei Vitézi Székeket fogta össze. Az ő helyettese a vitézi törzsszéktartó volt. Egy-egy Vitézi Törzsszék több vármegyei Vitézi Székből állt.¹⁶³

A vármegyei Vitézi Székek egy-egy vármegye területén alakultak és területük megegyezett az adott vármegye területével (kivéve Budapest). A vármegyei Vitézi Szék irányítója, mint a vármegyei Vitézi Szék elnöke, a székkapitány volt. A vármegyei Vitézi Szék tagjai voltak: a tiszteletbeli székkapitányok, a vármegye főispánja, a vármegye területén elhelyezkedő törvényhatósági joggal rendelkező városok főispánjai és polgármesterei, a vármegye alispánja, a vármegyei gazdaság egyesület elnöke, a vármegyei csendőrparancsnok, a vármegyei testnevelési és népgondozó kirendeltség vezetője, a vitézek vármegyei ügyésze (amennyibe vitéz), a vármegye telkes tiszti vitézei, a járási vitézi hadnagyok és a tiszteletbeli vitézi járási hadnagyok.¹⁶⁴ A székkapitány munkáját a vármegyei széktartó,¹⁶⁵ illetve a nemzetvédelmi tiszt segítette.¹⁶⁶

A vármegyei Vitézi Szék belsőleg kisebb igazgatási körzetekre bomlott, az úgynevezett járásokra, illetve megyei jogú városokra,¹⁶⁷ amelyeket a járási vitézi hadnagy irányított.¹⁶⁸ Egy-egy vitézi járás megfeleltethető volt a vármegye területén lévő közigazgatási járásokkal. Ezek alól csak Budapest alkotott kivételt, ahol a település egyes kerületei alkottak egy-egy területi egységet és az élén a kerületi hadnagy állt.¹⁶⁹ A járásokon belül pedig kisebb, néhány településből álló tömbök kerültek kialakításra a vitézek lakhely szerinti megoszlása alapján.

¹⁶² Hellebronth 2013, 18–19., Fekete 2011, 163., Tóth 2022, 12.

¹⁶³ Kis káté 2017, 23., Hellebronth 2013, 19., Cseh 2010, 508–509., Fekete 2011, 164–169.

¹⁶⁴ Hellebronth 2013, 28–29., Fekete 2011, 175–177., Tóth 2022, 12.

¹⁶⁵ A széktartó a vármegyei Vitézi Szék második embere volt.

¹⁶⁶ Scheftsik 1935, 228.

¹⁶⁷ A megyei jogú városok önmagukban képeztek egy-egy „járást”.

¹⁶⁸ Scheftsik 1935, 228–229.

¹⁶⁹ Hellebronth 2013, 30–31., Fekete 2011, 176–177., Tóth 2022, 12.

Ezek élén a vitézi őrmester állt, mely a legalacsonyabb betölthető tisztség volt a Vitézi Renden belül.¹⁷⁰

Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék története

A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék a Budapest központtal¹⁷¹ működött Vitéz nagybányai Horthy Miklós 3. számú Vitézi Törzsszéken belül helyezkedett el a hierarchiában, melynek törzskapitánya Lipcsey Márton nyugállományú tábornok volt.¹⁷² A törzsszéket 1921-ben alapították, azonban 1924. augusztus 1-ig, mint Hajdu, Jász-Nagykun-Szolnok és Heves vármegyéből álló József nádor 5. számú Vitézi Törzsszék működött.¹⁷³ A törzsszék alá tartozó vármegyei Vitézi Székek számos esetben változtak, azonban az 1924-es rendezést követően megfigyelhető volt, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék folyamatosan a 3. számú Vitézi Törzsszék irányítása alá tartozott.¹⁷⁴

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Vitézi Székének megszervezése 1921. július 8-án kezdődött meg, amikor vitéz Császi József átvette megbízólevelét és a székkapitányi teendőket a Vitézi Rend Főszéktartóságán.¹⁷⁵ Ezt követően a vármegyei Vitézi Szék 1921. július 13-án tartotta alakuló ülését, Szolnokon, a Vármegyeházán.¹⁷⁶ Az alakuló közgyűlésen jelen voltak: koroghy Lippich István főispán, Alexander Imre alispán, dr. zsadányi és törökszentmiklósi gróf Almásy Imre a vármegyei Gazdasági Egyesület elnöke, Szomjas Aladár vármegyei gazdasági felügyelő és Császi József székkapitány.¹⁷⁷ Ezt követően a vármegyei Vitézi Szék székhelyül átmenetileg a Vármegyeháza szolgált, majd a Városháza, amíg 1930. október 1-én be nem költözött a Vármegyeháza földszinten található 23. helyiségébe, ahol a Vitézi Rend felszámolásáig működött.¹⁷⁸ Habár a Vitézi Rend szorgalmazta, hogy minden Vitézi Szék rendelkezzen saját tulajdonú Vitézi Székházzal,¹⁷⁹ azonban a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék nem rendelkezett ehhez szükséges anyagi feltételekkel.¹⁸⁰ A vármegyei Vitézi Szék szervezeti kiépítése során a vármegyét tizenkettő járásra bontották.¹⁸¹ Az eredeti (első) felosztás alapján értekezhetünk: Jászsági alsó, Jászsági felső, Dévaványai, Tiszai alsó,

¹⁷⁰ Scheftsik 1935, 229., Cseh 2010, 509.

¹⁷¹ 1928. május 15-ig a Ferenc József lovassági laktanyában, majd ezt követően átkerült a Városháza utca 7. szám alá, ahonnan az 1930-as években felköltözik a Királyi palotába.

¹⁷² Hellebronth 2013, 21–22., Négyesy 2000, 192., Fekete 2011, 165–167.

¹⁷³ Szécsy et al. 1931, 208., Fekete 2011, 165–167.

¹⁷⁴ Fekete 2011, 166–167., Kerepeszki 2013, 125–126.

¹⁷⁵ Daróczy 1921, 593., Sényi 1929. 10., Szécsy et al. 1931, 211., Scheftsik 1935, 230.

¹⁷⁶ HU-MNL-JNSzVL-IV.407. 22150/1921., Szécsy et al. 1931, 211., Hellebronth 2013, 22., Scheftsik 1935, 230.

¹⁷⁷ Szécsy et al. 1931, 211., Scheftsik 1935, 230.

¹⁷⁸ Scheftsik 1935, 230., Mo. t. cím- és névtára 1927, 17., Mo. t. cím- és névtára 1935, 24.

¹⁷⁹ Másik megnevezése: Vitézi Rendház.

¹⁸⁰ Kis káté 2017, 76., Vitézek Albuma 1939, 24.

¹⁸¹ Szécsy et al. 1931, 210.

Tiszai középső és Tiszai felső járásokról, illetve külön járást alkottak az alábbi települések: Szolnok, Jászberény, Kisújszállás, Karcag, Mezőtúr és Túrkeve.¹⁸² Az eredeti felosztás csak annyiban alakult át idővel, hogy 1930-ra a Dévaványai járás helyét átvette a Szolnoki középső járás.¹⁸³

A vármegyei vitézi élet egyik első fontos momentuma volt, amikor 1921. augusztus 3-án beiktatták vitéz Bagi Mátyást tiszaföldvári vitézi telkébe, így elindítva a vitézi telkek rendszerének kiépülését.¹⁸⁴ A legnagyobb szabású beiktatásra azonban 1923. augusztus 26-án került sor, amikor fényes körülmények között személyesen Horthy iktatta telkeikbe a karcagi vitézeket.¹⁸⁵ A gazdaság esetében nagy hangsúlyt fektetett a Vitézi Rend a várományosok megfelelő irányú képzésére, így e szellemben került kialakításra a Vitézi Rend örkényi gazdaképző iskolája, mely 1926. november 20-án kezdte meg működését.¹⁸⁶ A „jászkun” vitézek várományosai lényegében az iskola megnyitásától kezdve jelen voltak az iskola képzésén,¹⁸⁷ melyet segített, hogy Jász-Nagykun-Szolnok vármegye törvényhatósága 1926. szeptember 24-én vállalta, hogy két alapítványi hely költségeit finanszírozza.¹⁸⁸ A vármegye telkes vitézei a gazdaság terén már a 20-as években szép eredményeket tudtak felmutatni. Ennek egyik színfoltja volt, hogy a vármegyei Gazdasági Egyesület kezdeményezésére az 1928. évi terményeikből terménygyűjteményt állítottak össze, amellyel az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) által szervezett 1929. évi tavaszi mezőgazdasági kiállításon számos vitéz díjat szerzett.¹⁸⁹ Természetesen ez nem jelenti azt, hogy minden vitéz példaszerűen és eredményesen gazdálkodott. A rossz gazdálkodás egyik példája vitéz Ujhegyi Sándor vármegyei széktartó példája.¹⁹⁰ Ujhegyi Besenyszögön rendelkezett egy két (egy ingyenes és egy vagyonváltságos) részből álló 69,5 kataszteri holdas vitézi telekkel, melyen egy mintagazdaságot igyekezett kialakítani, azonban 1931-re már 23.196 pengő adósság terhelte a birtokot, így a terület 37 kataszteri holdas (ingyenes) részét zár alá vették és visszaszállt a vármegyei Vitézi Szék gondozásába.¹⁹¹

A katonák életében egy fontos összetartozási jelképnek tekinthető az egységes egyenruha, illetve a zászló, így a vitézek esetében is, hiszen többségük egyenruhában töltött

¹⁸² Pekár 2016, 12.

¹⁸³ Szécsy et al. 1931, 210.

¹⁸⁴ Vitéz avatás 1921. 5.

¹⁸⁵ Szécsy et al. 1931, 212.

¹⁸⁶ Vitézek Albuma 1939, 24–26., Szécsy et al. 1931, 134–136., Hellebronth 2013, 91–93.

¹⁸⁷ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 4. a. társadalmi

¹⁸⁸ Szécsy et al. 1931, 212., Scheftsik 1935, 230.

¹⁸⁹ Szécsy et al. 1931, 212., Hellebronth 2013, 22.

¹⁹⁰ Wirth 1997, 87.

¹⁹¹ Wirth 1997, 87.

szolgálatával érdemelte ki a Vitézi Rendi tagságot. Ennek megfelelően számos vármegyei Vitézi Szék vezetett be vitézi díszruhát és avatott saját zászlót,¹⁹² mely alól Jász-Nagykun-Szolnok sem volt kivétel. A „jászkun vitézek” 1928. január 13-án, az Országos Vitézi Szék engedélyével határozták el egy vitézi zászló beszerzését.¹⁹³ Az elhatározás rövid időn belül kézzelfogható eredménnyé formálódott, mivel dr. ruttkai Erődi-Harrach Tihamér felajánlása révén a zászló nagyjából egy év alatt, vitéz Ujhegyi Sándor tervei alapján, a budapesti Jó Pásztorok zárdában elkészült és Szolnokon, 1929. május 12-én felszentelésre is került.¹⁹⁴ A vitézi formaruha megvalósítása szintén külső segítséggel jött létre, ugyanis Alexander Imre alispán támogatása révén a vármegyei törvényhatóság magára vállalta a készítési költség egy részét.¹⁹⁵ A formaruhát az egykori császári és királyi 13. huszárezred egyenruhája ihletésével Vágó Pál és Zombory László festőművészek terveztek és Gulyás Mihály szolnoki szabómester készítette el.¹⁹⁶ Az öltözet elkészítésének pontos idejéről nem maradt fenn feljegyzés, azonban a Vitézi Rend által kiadott könyvekben fel-fel tűnő fotók alapján hamarabb elkészült, mint a vitézi zászló.¹⁹⁷

A magyar társadalomban való megjelenés és a vármegyei Vitézi Szék előremozdítására és az Országos Vitéz Szék utasítására, 1934. január 25-én került megalakításra a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék vitézi társadalmi bizottsága.¹⁹⁸ Ennek során vitéz Miklay Frigyes székkapitány dr. vitéz szolnoki Scheftsik György vármegyei főlevéltárnokot bízta meg az elnöki teendők ellátásával, aki ezt követően a testület gazdasági és pénzügyi albizottságát, illetve a jóléti és propaganda albizottságát.¹⁹⁹ Emellett a Vitézi Rend tagjai (és maga a szervezet is) nagy hangsúlyt fektetett az első világháborúban elhunyt katonahősök emlékének ápolására, melynek hatására a legtöbb ünnepségen részt vettek és több esetben kezdeményezően is felléptek. Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéből erre a tevékenységre egy példa, hogy a vármegyei Vitézi Szék kezdeményezésére Szolnok városának tanácsa elhatározta, hogy emléket állít a császári és királyi 68. gyalogezred és a császári és királyi 13. huszárezred hősi halottainak.²⁰⁰ Az 1931-ben kiadott „A tízéves Vitézi Rend 1921–1931.” című kiadvány az alábbi sorokkal emlékszik vissza a történetekre: „*A hősi halált halt szolnoki 68-as bakák és*

¹⁹² Például: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Északi Részének Vitézi Széke, Borsod-, Gömör- és Kishont k. e. e. vármegyék Vitézi Széke, Zala vármegye Vitézi Széke, Veszprém vármegye Vitézi Széke.

¹⁹³ Szécsy et al. 1931, 213.

¹⁹⁴ Szécsy et al. 1931, 213–214.

¹⁹⁵ Szécsy et al. 1931, 213–214.

¹⁹⁶ Szécsy et al. 1931, 214.

¹⁹⁷ Szécsy et al. 1931, 213.

¹⁹⁸ Társadalmi bizottság 1934. 2.

¹⁹⁹ Társadalmi bizottság 1934. 2.

²⁰⁰ Hellebronth 2013, 22.

ugyancsak ezen vármegyéből ujoncozott 13-as jász-kun huszárok hősi kultuszának emelésére 1930 május 30-án a vm. Vitézi Szék kezdeményezésére Szolnok megyei város tanácsa elhatározta, hogy a szolnoki honvéd laktanyába vezető >> Horthy Miklósa << útvonal két oldalát fasorral szegélyezteteti s azt >>Hősök fasorá<<-nak nevezi el.”²⁰¹

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézeinek összetétele

A Vitézi Rend Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézeinek az összetételbeli vizsgálatok vizsgálatra került a vitézek születési éve, az érdemszerzők és várományosok aránya, vitézavatásuknak az éve, a családi állapotuk, a vallási hovatartozásuk és a foglalkozásuk. A vármegye vitézeinek az esetében a családi állapotuk, a foglalkozásuk és vallási hovatartozásuk összehasonlításra került a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei és a magyarországi lakosság adataival is. A leírt elemzési pontok esetében a két fennmaradt törzskönyvben található adatok, illetve az 1920. évi és az 1930. évi népszámlálások adatai szolgáltak elemzési alapnak. A törzskönyvek esetében kiemelendő, hogy a feljegyzések kapcsán fennálló hiányosságokból adódóan az egyes vizsgálatok esetében egy alkalommal sem tudtam mind a 658 vitéz adatával dolgozni.

A születési évek esetében 649 személy adatával volt lehetőség vizsgálatot végezni.²⁰² A születések esetében azonnal megállapítható, hogy a legkorábbi születési időpont az 1872-es év, a legkésőbbi pedig az 1922-es év. A két szélsőértékből kiszámítható, hogy pontosan egy 50 évnyi időintervallum az, amikor a vármegye vitézei születtek. A születések évtizedekre való bontása után, az figyelhető meg, hogy az 1870-es években 25, az 1880-as években 165, az 1890-es években 303, az 1900-as években 29, az 1910-es években 83 és az 1920-as években 44 vármegyei vitéz született.²⁰³ A születési számok eloszlásából jól látható, hogy az 1880-as és 1890-es évek szülöttjei vannak létszámbéli többségben a vármegyei vitézek között. A megfigyelhető létszámbéli fölénynek az az oka, hogy ennek a két évtizednek a szülöttjei vették ki a legnagyobb részüket az első világháborúból, ugyanis az alábbi két évtizedben megszületett személyek adták a hadköteles férfi lakosság legnagyobb hányadát. Az összesített adatok, azt a feltételezést is előrevetítik (amelyet a következő pontban fogok vizsgálni), hogy a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek döntő többsége az érdemszerzőkből tevődik össze, nem pedig várományosokból. Születési évszámok közül kiemelkedik az 1892-es év, mivel az alábbi évben született a legtöbb (46 fő) vármegyei vitéz, illetve az 1892-es év a középpontja annak az

²⁰¹ Szécsy et al. 1931, 212.

²⁰² HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁰³ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

intervallumnak, amely 1882 és 1899 között látható, és amely esetében megfigyelhető, hogy a születési szám folyamatosan 10 feletti volt.²⁰⁴

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézeinek a születési éveik és az adott évben születettek mennyisége										
születési év			1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879
darab			5	2	2	1	4	5	3	3
születési év	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
darab	4	6	16	14	13	20	17	21	28	26
születési év	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899
darab	36	36	46	33	23	28	30	35	24	12
születési év	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
darab	1	3	2	2	1	2	1	4	7	6
születési év	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919
darab	5	5	10	9	12	7	5	4	10	16
születési év	1920	1921	1922							
darab	19	15	10							

(1. táblázat) Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézeinek a születési éveik és az adott évben születettek száma. A táblázat a szerző saját munkája.

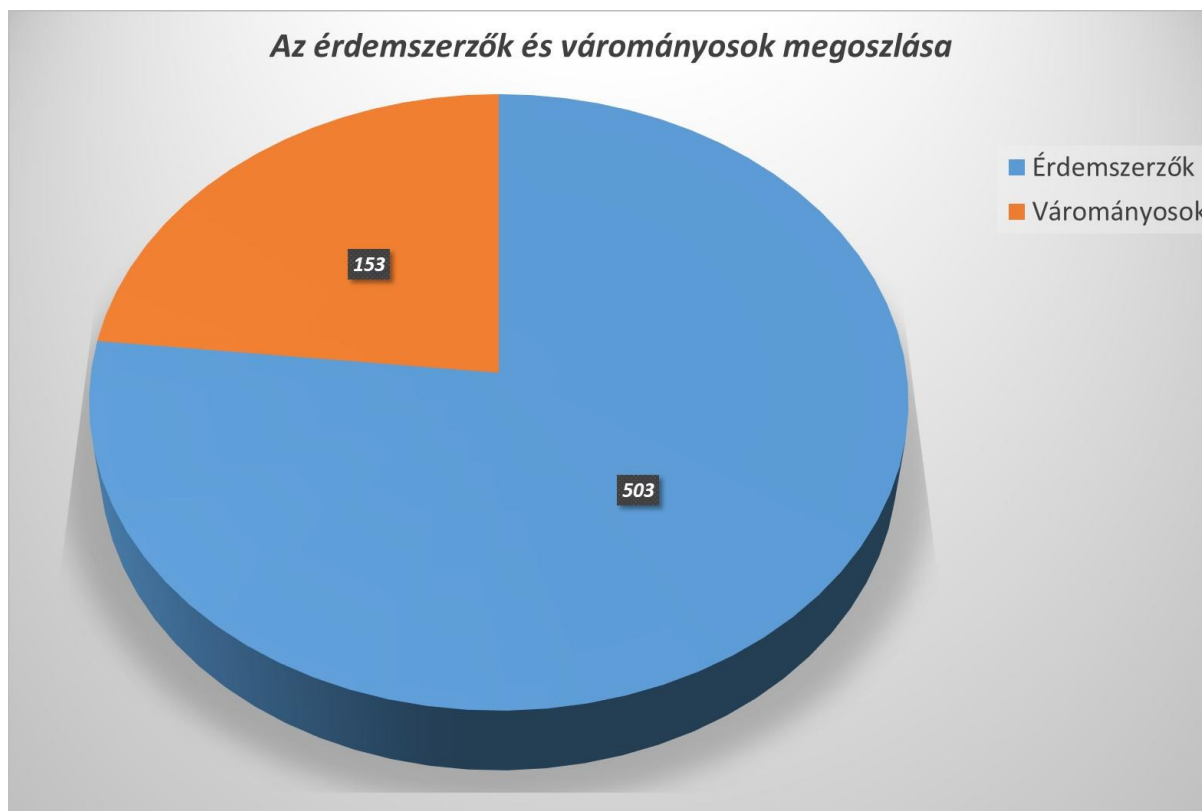
(Forrás: HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.)

A kettő törzskönyvben szereplő vitézek közül összesen kettő személy esetében nem volt lehetséges megállapítani, hogy érdemszerzőként vagy várományosként kerültek-e a Vitézi Rend soraiba. Ebből adódóan összesen 656 személy adata volt vizsgálható.²⁰⁵ Az adatok összesítése utáni eredmény alapján, a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek esetében 503 fő érdemszerzőről és 153 fő várományosról lehet értekezni.²⁰⁶ A két csoport létszáma alapján kijelenthető, hogy a 20-as és 30-as években a vármegyei vitézek között az érdemszerző vitézek voltak többségben. Az alábbiak azt jelentik, hogy a vármegyéhez köthető vitézeknek több, mint a 70%-a szolgált az első világháborúban és rendelkezett harci tapasztalattal. Továbbá ez a magas számbeli különbség azt is jelenti, hogy a vitézek életkorbeli megoszlása esetében az idősebb generációk nagyobb számban képviseltetik magukat a vizsgált időszakban.

²⁰⁴ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁰⁵ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁰⁶ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

*(1. ábra) Az érdemszerzők és várományosok aránya a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek között. Az ábra a szerző saját munkája.
(Forrás: HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.)*

Az avatási időpontok esetében 634 személy adata állt rendelkezésre.²⁰⁷ Azonban kiemelendő, hogy bár a törzskönyvek a 20-as és 30-as éveket őrzi, ennek ellenér tartalmaz kettő 1940-es avatású vitézt is. Nem állapítható meg, hogy a két 1940-es avatási időpont miért került bejegyzésre és hogy csak az adott két vitéz került 1940-ben a Rend soraiba, vagy mások is.²⁰⁸ Szembetűnő adat, hogy 1921-ben csak 7 személy került avatásra, így egy éven át egy nagyon csekély létszámú állományról lehet beszélni. Ezen 7 személy között azonban van egy kiemelendő személy, aki nem más, mint vitéz Bagi Mátyás tiszthelyettes.²⁰⁹ Vitéz Bagi Mátyás azért említhető külön, ugyanis ő egyike azon 24 Arany Vitézségi Érmes vitéznek, akik 1921. május 22-én (elsőként) megkapták vitézi telkeiket.²¹⁰ A fentiekből adódóan Bagi Mátyás tekinthető az első telkes vitéznek Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek között.

²⁰⁷ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁰⁸ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁰⁹ Békésszentandrásán született 1887. január 12-én (A Vitézek Albumában tévesen 1897) és az első világháborúban megjárta a szerb, a orosz, a román, az olasz és a francia harcteret. Tiszaföldváron élt és ott is kapott vitézi telket.

²¹⁰ Szécsy et al. 1931, 80–81.

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézeinek az avatási időpontjai és az adott évben avatottak darabszáma										
avatási év	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
darab	7	21	55	74	43	65	58	45	87	11
avatási év	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
darab	5	8	3	31	21	22	7	54	15	2

2. táblázat) Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézeinek az avatási időpontjai és az adott avatási év avatottjainak darabszáma. A táblázat a szerző saját munkája.

(Forrás: HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.)

Az 1921-es év kis létszáma után azonban megnövekedtek az avatottak száma és a 20-as években hullámzó tendenciával, de jelentős számban (minden évben több mint 20 főt) avattak a vármegyei vitézek közül.²¹¹ A vármegye esetében az 1920-as avatások közül (illetve az összes ünnepélyes avatás közül) az 1929-es vitézavatáson lettek a legtöbben (87 fő) vitézzé avatva az vármegyei állomány tagjai közül.²¹² Ezen magas szám kettő okra vezethető vissza. Egyik ok az, hogy eddigre már jól látható volt a magyar társadalom tagjainak, hogy a Vitézi Rend tagjai milyen kedvezményekben részesülnek, így ez ösztönözte az embereket, hogy ha megfelel a kritériumoknak, akkor csatlakozzon a vitézek sorába. A másik ok az volt, hogy az 1929-es vitézavatást mind a sajtóorgánumok, mind a Vitézi Rend is úgy közölte le, hogy ez lesz az utolsó ünnepélyes vitézavatás,²¹³ így ez egy plusz ösztönző erővel bírhatott az emberek számára. Kiemelendő a 20-as évek avatásaival kapcsolatban, hogy ez volt az egyetlen a Horthy-kori évtizedek közül, amikor az avatások mindegyike ünnepélyes vitézavatás volt, amely keretein belül Horthy személyesen avatta fel az összes vitézt. A 20-as években avatott vitézek összesítésével az is látható, hogy összesen 455 Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéhez köthető vitéz került avatásra ekkor.²¹⁴

Az 1930-as évek avatásainak létszámát tekintve, egy erőteljes visszaesést tapasztalható. A 30-as évek avatásainak esetében az állapítható meg, hogy a legnagyobb létszámú avatásoknak a három ünnepélyes nyílt avatás (1934, 1936, 1938) tekinthető, melyek közül kiemelkedik az 1938-as, mivel ekkor avatták a 30-as évek legnagyobb számú (54 fő) vármegyei vitézt. Az 1938-as vitézavatás a létszámbeli nagysága mellett azért is kiemelkedő, mivel ez volt

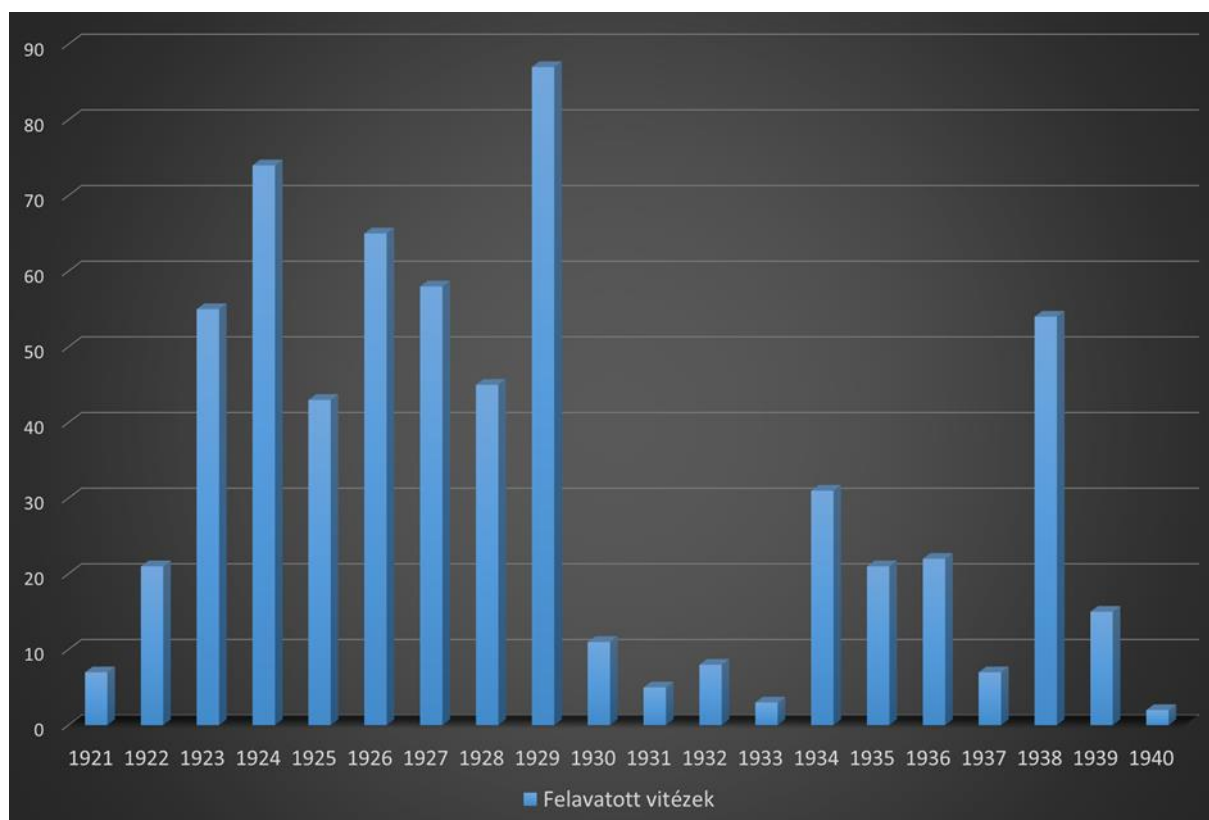
²¹¹ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²¹² HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²¹³ Angelovics 2014, 18.

²¹⁴ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

a Horthy-kor utolsó ünnepélyes vitézavatása.²¹⁵ A 30-as évek kapcsán megfigyelhető, hogy összesen 177 vármegyei vitéz került avatásra ekkor.²¹⁶

(2. ábra) A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek vitézavatásai megoszlása 1921 és 1940 között. Az ábra a szerző saját munkája.

(Forrás: HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.)

A családi állapotok esetében 635 személy idevonatkozó adatát vizsgálhattam.²¹⁷ Jász-Nagykun-Szolnok vármegye esetében kimutatható, hogy nős vitézek 463-an, a nőtlének 161-en, az özvegyek 8-an és a törvényesen elváltak 3-an voltak.²¹⁸ A létszámbeli eloszlásból adódik, hogy a legtöbben a nős vitézek voltak, őket követték a nőtlének, ő utánuk jöttek az özvegyek és a legkevesebben a törvényesen elváltak voltak. A nős vitézek kiemelkedő aránya két tényezőre vezethető vissza, amely tényezők, a társadalom családdal kapcsolatos normája, illetve a Vitézi Rend gondolatisága voltak. A társadalom családdal kapcsolatos normája alatt az értendő, hogy a korabeli magyar társadalomban a házasság volt a legelfogadottabb és legjobban

²¹⁵ Angelovics 2014, 19–21.

²¹⁶ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²¹⁷ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²¹⁸ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

preferált családi állapot. A Vitézi Rend gondolatiságában arra kell gondolni, hogy a Vitézi Rend a tagság jövőjét abban látta, hogy az apáktól majd a fiúk veszik át a tagságot,²¹⁹ így a Vitézi Rend tagsága folyamatosan cserélődik.²²⁰ A Vitézi Rend tagságának utódlása kapcsán fontos visszaemlékezni Horthy 1921-es avatóbeszédjének ide vonatkozó szavaira, miszerint „[...] megtartani a nagy idők legjobbjait és biztosítani a hősök nemzetségének fennmaradását, végül bennük és utódaikban a magyar fajnak olyan hatalmat biztosítani [...]”.²²¹

J.-N.-Sz. vármegyei vitézek családi állapota (számokban)				
nőtlen	nős	özvegy	elvált	
161	463	8	3	
J.-N.-Sz. vármegyei vitézek családi állapota (százalékokban)				
nőtlen	nős	özvegy	elvált	
25.35%	72.9%	1.26%	0.47%	

(3. táblázat) Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézeinek a családi állapotok szerinti összetétele (számokban és százalékokban kifejezve). A táblázat a szerző saját munkája.

(Forrás: HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.)

A nőtlen vitézek képezik a második legnagyobb létszámú csoportot, azonban az ő esetükben árnyalandó a kép, az érdemszerzők és a várományosok belső összetételének szempontjából. A 161 nőtlen vitéz között összesen 32 érdemszerző található (19.9%), míg várományosból 129 látható (80.1%),²²² amely azt jelenti, hogy a nőtlenek között legnagyobb számban a várományosok találhatók meg. Ezt azért lényeges kiemelni, ugyanis a várományosok képezik a vitézek legfiatalabb csoportját. Ebből adódóan kijelenthető, hogy azért található ennyi ember e csoportban, mivel a legtöbb (itt található) személy az életkorából adódóan még nem jutott el az életében azon stádiumba, amikor már önálló egzisztenciával rendelkezik, és tudott volna már házasodni. Az özvegyek esetében megfigyelhető, hogy mindegyikük az 1800-as évek szülöttje, azonban mivel esetükben a házastársak halálának időpontjai, illetve a halálozások oka nincs feltüntetve a törzskönyvekben, így nem jelenthető ki egyértelműen, hogy a korukból

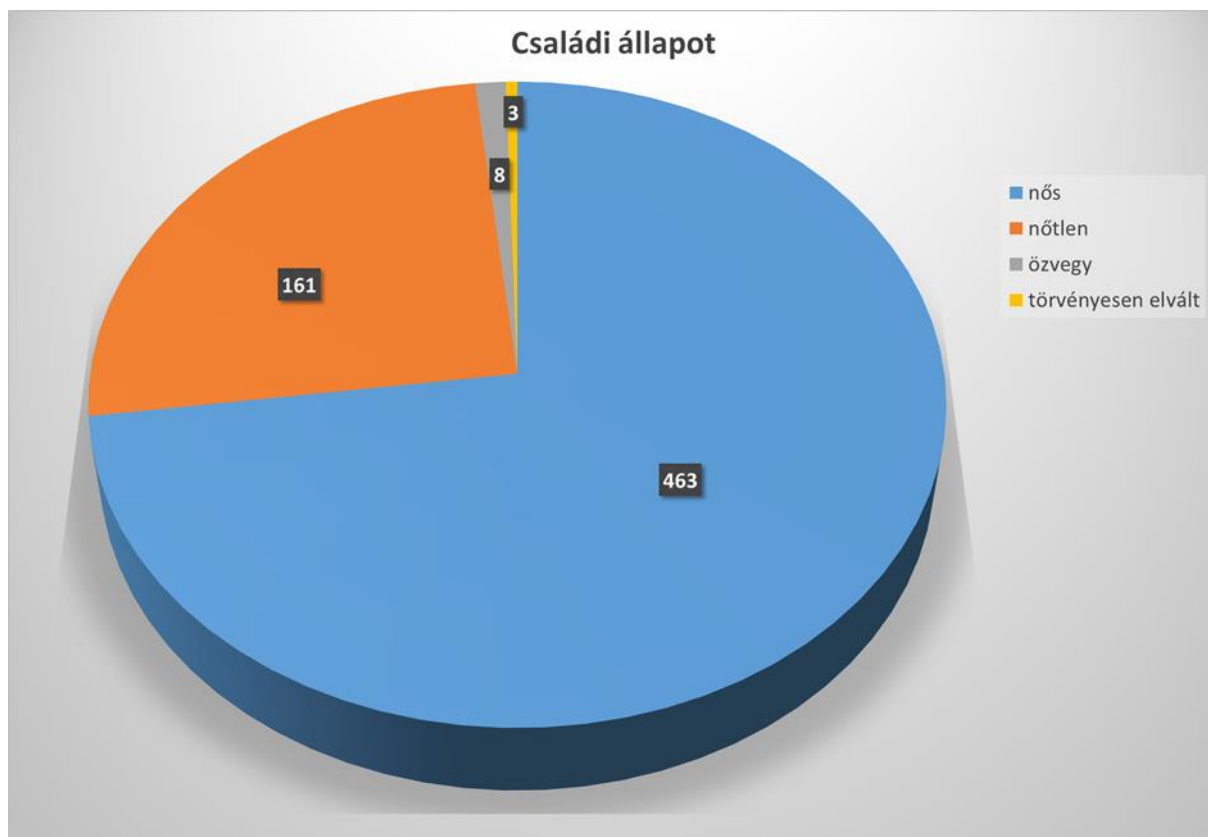
²¹⁹ Kis káté 2017, 68–69.

²²⁰ Ehhez elengedhetetlen a vitézek házassága, amelyből törvényes utódok származnak.

²²¹ Hellebronth 2013, 103.

²²² HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

adódóan jutottak özvegyi sorsra.²²³ A családi állapotok esetében a legkevesebb vitézzel rendelkező csoport a törvényesen elváltak, amely kis létszámának oka a magyar társadalmi normákra vezethető vissza, mivel a vizsgált korszakban nem volt társadalmilag preferált a válás.

(3. ábra) A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek családi megoszlása. Az ábra a szerző saját munkája.

(Forrás: HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.)

A vármegyei vitézek adatainak az összehasonlítása az országos és a vármegyei adatokkal, rávilágít arra, hogy a vitézek belső aránya nem tükrözi le teljes mértéken az országos és a vármegyei állapotokat. Míg a vitézek esetében a házások vannak többségben, addig a magyar társadalomban a nőtlének alkotják a legnagyobb csoportot.²²⁴ Ebből adódóan, míg a vitézek esetében a nőtlének alkotják a második legnagyobb csoportot, addig az össztársadalomban a nőtlének alkotják a legnagyobb egységet. Ezek miatt egy éles mezsgye látható a házások és a nőtlének között. Ez a fordítottság előre vetíti azt a feltételezést, hogy a Vitézi Rend sikeres „családpolitikát” folytatott, azonban a Vitézi Rend rövid fennállása miatt,

²²³ Az özvegyek esetében további kutatást igényel, hogy a házastársaik mikor és milyen ok következtében hunytak el.

²²⁴ 1930. évi népszámlálás demográfia 22–23.

messzemenő következtetések nem vonhatók le. Az azonban kimutatható az adatokból, hogy a magyar társadalomban bár a nőtlenek száma volt a legnagyobb, azonban a számuk fokozatos csökkenést mutat, míg a második helyen lévő házások csoportja folyamatos növekedést mutat, így bár kis mértékben, de volt egy fokozatos közeledés a vitézi arányok irányba (azonban teljes leképezése sosem tudott volna lenni egyik sem a másiknak).²²⁵ Az özvegyek és a törvényesen elváltak esetében (az előzőekben leírtakkal szemben) a vármegyei vitézek sikeresen leképezik a magyar társadalmi összetételt. Mind a vitézeknél, mind a magyar társadalomban az özvegyek, láthatók a harmadik legnagyobb csoportként és a törvényesen elváltak képezik a negyedik helyen álló (legkisebb) csoportot.²²⁶

²²⁵ 1930. évi népszámlálás demográfia 22–23.

²²⁶ 1930. évi népszámlálás demográfia 22–23., HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

Magyarország családi állapotok (számokban)				
	nőtlen	házas	özvegy	törv. Elvált
1920	4159248	3239896	561924	29134
1930	4289530	3739633	602090	57066
Magyarország családi állapotok (százalékokban)				
	nőtlen	házas	özvegy	törv. Elvált
1920	52.1%	40.5%	7%	0.4%
1930	49.4%	43%	6.9%	0.7%
J.-N.-Sz. vármegye családi állapotok (számok)				
	nőtlen	házas	özvegy	törv. Elvált
1920	201833	157553	26368	1471
1930	204841	177736	27327	2605
J.-N.-Sz. vármegye családi állapotok (százalékokban)				
	nőtlen	házas	özvegy	törv. Elvált
1920	52.1%	40.7%	6.8%	0.4%
1930	49.7%	43.1%	6.6%	0.6%

(4. táblázat) Magyarország és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye családi állapotai (számokban és százalékokban kifejezve). A táblázat a szerző saját munkája.

(Forrás: 1930. évi népszámlálás demográfia)

A vallási összetétel vizsgálatakor összesen 633 vitéz ide vonatkozó adata állt rendelkezésre.²²⁷ A vizsgálat során megállapításra került, hogy a vitézek 5 keresztény felekezetbe sorolhatók. Az 5 felekezet a római katolikus (392 fő), a református (217 fő), az ágostai hitvallású evangélikus (18 fő), a görögkatolikus (3 fő) és az unitárius (3 fő).²²⁸ A számok alapján a római katolikusok képezik a legnagyobb csoportot, őket követik a reformátusok, harmadik helyen állnak ágostai hitvallású evangélikus és a sor végén holtversenyben láthatóak

²²⁷ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²²⁸ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

a görögkatolikusok és az unitáriusok. A római katolikusok és reformátusok magas számbeliségükből adódóan, az alábbi két felekezet képezi a két legnagyobb vallási tömböt a vármegyei vitézeken belül. Ez azt is jelenti, hogy a római katolikus és a református felekezetek életében volt lehetősége a vármegyei vitézeknek arra, hogy a legnagyobb mértékben kivegyék a részüket, a felmerülő (vallási természetű) feladatokból.

Kiemelendő a római katolikusok és a református vitézek esetében, hogy nem csak a hívők között lelhetőek fel, hanem az egyház berkein belül is. Ennek oka, hogy a vármegyei vitézek között (a római katolikusok között) kettő szerzetes, illetve (a reformátusok között) egy kántor-tanító is található. A két szerzetes vitéz Szabó Antal és vitéz Sziklaváry Sándor, akik közül vitéz Szabó Antaltól azt is lehet tudni, hogy a ferencesek között szolgált.²²⁹ A kántor-tanító vitéz Nagy László volt,²³⁰ akinek vallási tevékenysége az első világháború idejéből is kiemelendő, ugyanis Nagy 1916-ban orosz hadifogságba esett és a hadifogság ideje alatt a hadifoglyok vallási életének vezető személyiségévé nőtte ki magát.²³¹ Vitéz Nagy László a Vlagyivosztoktól kb. 100 kilométerre található Nyikolszk-Usszurijszk-ban fejtette ki a legjelentősebb tevékenységét, ahol a táborban működő hadifogoly-gyülekezet „oszlopa” volt, a hadifogság ideje alatt.²³²

J.-N.-Sz. vármegyei vitézek felekezeti megoszlása (számokban)					
római kat.	református	ág. Hitv.ev.	görög kat.	unitárius	
392	217	18	3	3	
J.-N.-Sz. vármegyei vitézek felekezeti megoszlása (százalékokban)					
római kat.	református	ág. Hitv.ev.	görög kat.	unitárius	
61.9%	34.3%	2.8%	0.5%	0.5%	

(5. táblázat) Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézeinek vallási összetétele (számokban és százalékokban kifejezve). A táblázat a szerző saját munkája.

(Forrás: HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.)

A harmadik legnagyobb létszámmal az ágostai hitvallású evangélikus vitézek voltak, azonban hozzá kell tenni, hogy bár számok tekintetében a harmadik helyen állnak, azonban az arányuk eltörpül a római katolikus vitézekhez és a református vitézekhez képest. A negyedik

²²⁹ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²³⁰ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

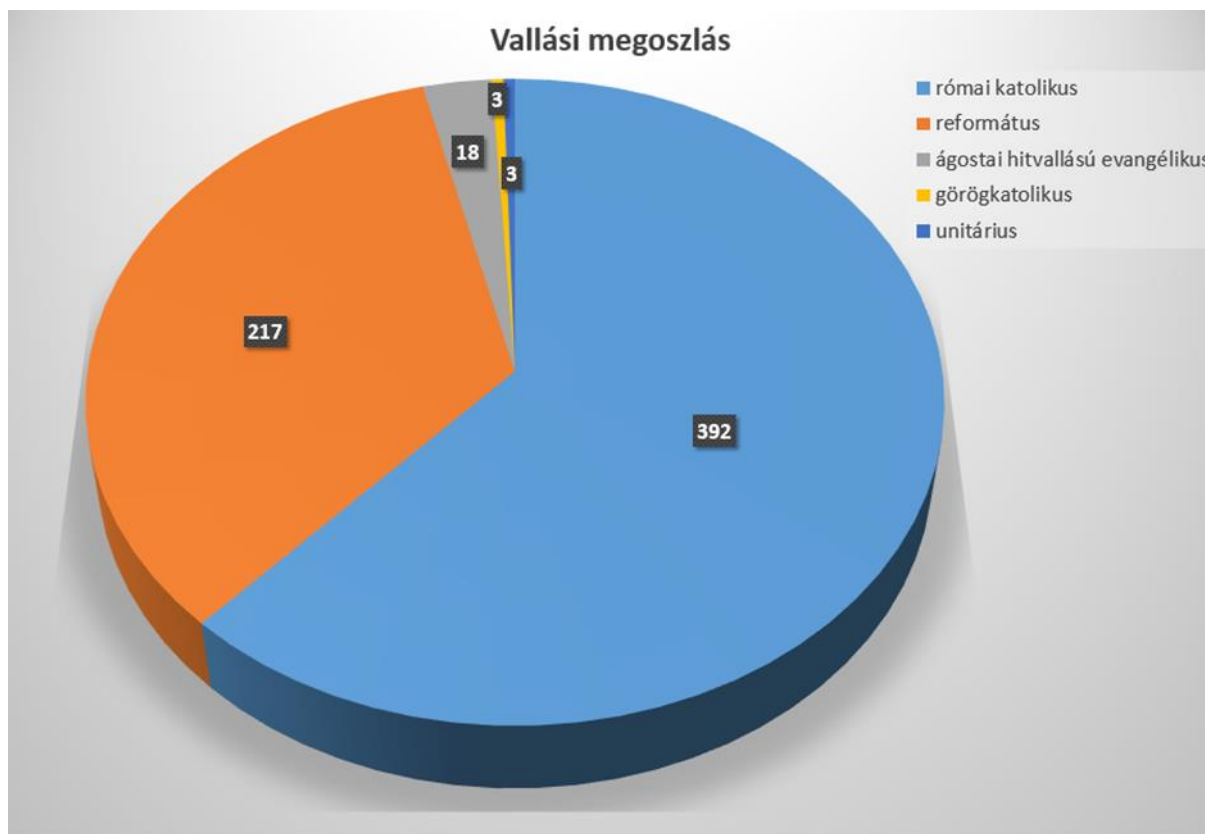
²³¹ Bojtos 2017, 105.

²³² Bojtos 2017, 109–110.

helyen azonos létszámmal a görögkatolikus és az unitárius vitézek állnak, akik így a legkisebb réteget alkották a vármegyei vitézek soraiban.

A vallási összetétel vizsgálata során kimutatható volt, hogy a vármegyei vitézek nem képesek leképezni a magyar társadalom vallási sokszínűségét, aminek két oka van. Az egyik ok, hogy kevés hívővel rendelkező görögkeleti egyház, illetve az „egyéb vallású” elnevezés alatt értendő felekezetek esetében csekély esély volt arra, hogy egy vagy több vitéz is az ő soraikból kerül ki (a hívők arányából adódóan). A másik ok, hogy az izraelita vallásúak nem lehettek a Vitézi Rend tagjai. Az izraelita vallásúak jelentkezésének tilalmával, egy több mint 400 000 hívővel rendelkező egyház hívei lettek kizárva. Ez a kitiltás annak ellenére történt, hogy az izraelita vallású katonák is ugyan olyan bátran harcoltak az első világháborúban, illetve ők is meghozták azokat az áldozatokat, amelyeket a társaik. Az izraeliták kitiltása mögött húzódó okra, Horthy alábbi sorai utalnak: *„Ami a zsidókérdést illeti, én egész életemben antiszemita voltam, zsidókkal sohasem érintkeztem. Tűrhetetlennek tartottam, hogy itt Magyarországon minden-minden gyár, bank, vagyon, üzlet, színház, újság, kereskedelem stb. zsidókezekben legyen, és hogy a magyar tükörképe – kivált külföldön – a zsidó.”*²³³

²³³ Horthy 1962, 338.

(4. ábra) A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek vallási megoszlása. Az ábra a szerző saját munkája.

(Forrás: HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.)

Az 5 felekezet közül (amelyeknek a hívei megtalálhatók a vitézek soraiban) a vizsgálat során kimutatható volt, hogy a római katolikusok, a reformátusok és az ágostoni hitvallású evangélikusok esetében a vitézek aránya leköveti a magyar társadalomban (országos és vármegyei szinten is) tapasztalható arányokat.²³⁴ A római katolikus egyház képezi a legtöbb hívővel rendelkező vallási felekezetet, mind a vitézek, mind a magyar társadalom esetében. Kiemelendő, hogy a vitézek és a magyar társadalomnál is megfigyelhető, hogy arányuk 60% felett van, sőt 1-2% eltéréssel szinte %-ra pontosan megegyezik egymással a vitézek és a magyar társadalom esetében a római katolikusok %-os aránya.²³⁵ A második legnépesebb hívő létszámmal rendelkező felekezet a református, mind a vitézek, mind a magyar társadalom esetében. Megfigyelhető, hogy országos szinten „csak” 20.9%-ot ér el (és ennyin stagnál), azonban Jász-Nagykun-Szolnok vármegye esetében és a vármegyei vitézek esetében 30% felett van a reformátusok aránya. A vármegyei lakosság és a vármegyei vitézek esetében

²³⁴ 1930. évi népszámlálás demográfia 27., HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²³⁵ 1930. évi népszámlálás demográfia 27., HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

tapasztalható arányok annyira közel vannak egymáshoz, hogy 1920-ban 0.1%-os különbség tapasztalható csupán, 1930-ban pedig 0.8%-os különbség tapasztalható.²³⁶

Hívek számát tekintve a soron következő (harmadik legnagyobb) létszámú felekezet az ágostai hitvallású evangélikusok, mind országosan, mind a vitézek szintjén. Megjegyzendő, hogy bár mind a vitézek, mind a társadalomban a harmadik legnépesebb felekezet, azonban a vizsgálat különböző szintjein, más és más %-os arányban jelenik meg. Országos szinten 6% felett van az aránya (kismértékű csökkenés mellett), a vármegyei lakosság szintjén csak 1930-ra érte el az 1%-ot (kismértékű növekedésnek köszönhetően), míg a vármegyei vitézek esetében 2.8%-ot ért el az arányuk. Ezekből adódóan az mondható, hogy Jász-Nagykun-Szolnok vármegye területén a lakossághoz képest a vitézekben belül magasabb arányban vannak az ágostai hitvallású evangélikusok, mint a vármegyei lakosságban.

Magyarország felekezeti megoszlása (számokban)								
	Római katolikus	görögkatolikus	református	ág. Hiv. ev.	görög keleti	unitárius	izraelita	egyéb
1920	5105375	175655	1671052	497126	50918	6224	473355	10487
1930	5634103	201093	1813162	534065	39839	Nincs adat	444567	21490
Magyarország felekezeti megoszlása (százalékokban)								
	Római katolikus	görögkatolikus	református	ág. Hiv. ev.	görög keleti	unitárius	izraelita	egyéb
1920	63.9%	2.2%	21%	6.2%	0.6%	0.08%	5.9%	0.13%
1930	64.9%	2.3%	20.9%	6.1%	0.5%	Nincs adat	5.1%	0.2%
Jász-Nagykun-Szolnok vármegye felekezeti megoszlása (számokban)								
	Római katolikus	görögkatolikus	református	ág. Hiv. ev.	görög keleti	unitárius	izraelita	egyéb
1920	240194	744	132985	3534	190	204	9024	350
1930	260148	778	138341	4219	327	Nincs adat	8062	634
Jász-Nagykun-Szolnok vármegye felekezeti megoszlása (százalékokban)								
	Római katolikus	görögkatolikus	református	ág. Hiv. ev.	görög keleti	unitárius	izraelita	egyéb
1920	62%	0.2%	34.3%	0.9%	0.1%	0.1%	2.3%	0.1%
1930	63.1%	0.2%	33.5%	1%	0.1%	Nincs adat	1.9%	0.2%

(6. táblázat) Magyarország és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vallási összetétele

(számokban és százalékokban kifejezve). A táblázat a szerző saját munkája.

(Forrás: 1920. évi népszámlálás, 1930. évi népszámlálás demográfia)

²³⁶ Az 1930-ban azért tapasztalható nagyobb különbség a vármegyei lakosok és a vármegyei vitézek százalékos értékei között, mert a vármegyei lakosok esetében csökkent a reformátusok aránya.

Az 5 vallási felekezet közül (amelyeknek a hívei megtalálhatók a vitézek soraiban) a görögkatolikus és az unitárius felekezetek esetében mondható el, hogy nem követik le a magyar társadalmat.²³⁷ A magyar társadalomban a görögkatolikusok több hívővel rendelkeznek, mint az unitáriusok, azonban a vitézek esetében az állapítható meg, hogy pontosan (3–3) ugyan annyi görögkatolikus van, mint unitárius. Ebből az következik, hogy a görögkatolikus alulreprezentáltak a vitézek soraiban, a magyar társadalomhoz képest. Ezzel szemben az unitáriusok nagyobb arányban vannak jelen a vitézek között, mint a társadalomban. Az unitáriusok esetében megemlítendő, hogy az ő arányukra csak az 1920. évi népszámlálás alapján lehetett vizsgálatot végezni, ugyanis az 1930. évi népszámlálásban már nem tüntették fel külön a lélekszámukat és arányukat.

A foglalkozási összetétel vizsgálata során az 1930. évi népszámlálás által, a foglalkozások esetében alkalmazott csoportosítások alapján történt meg a vármegyei vitézek vizsgálata. Ennek megfelelően az alábbi csoportokban történt meg a vitézek vizsgálata: 1. Östermelés; 2. Bányászat és kohászat, ipar, kereskedelem és hitel, közlekedés; 3. Közszolgálat és szabadfoglalkozások; 4. Véderő; 5. Különböző gazdasági ágakban és váltakozó munkanemeknél alkalmazott és külön meg nem nevezett napszámosok; 6. Nyugdíjasok, tőkepénzesek, életjáradékosok, házbirtokosok és magánzók; 7. Házi cselédek; 8. Egyéb és ismeretlen foglalkozásúak.²³⁸ A vizsgálat során 569 vitéz foglalkozási adatával volt lehetőség dolgozni.²³⁹

Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek foglalkozási megoszlása (számokban)							
I. csoport	II. csoport	III. csoport	IV. csoport	V. csoport	VI. csoport	VII. csoport	VIII. csoport
244	89	127	76	0	0	0	33
Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek foglalkozási megoszlása (százalékokban)							
I. csoport	II. csoport	III. csoport	IV. csoport	V. csoport	VI. csoport	VII. csoport	VIII. csoport
43%	15.7%	22.4%	13%	0%	0%	0%	5.8%

(7. táblázat) Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézeinek foglalkozási megoszlása (számokban és százalékokban kifejezve). A táblázat a szerző saját munkája.

(Forrás: HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.)

²³⁷ 1920. évi népszámlálás 23., 1930. évi népszámlálás demográfia 27., HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²³⁸ 1930. évi népszámlálás foglalkoztatás 46–47.

²³⁹ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

A vitézek csoportokba való sorolását követően megállapíthatóvá vált, hogy az 5. a 6. és a 7. csoportba egy vitéz sem sorolható, így e három csoport nem volt vizsgálható a vitézek kapcsolatában.²⁴⁰ A vitézek esetében az 1. csoportban található a legtöbb személy, így kijelenthető, hogy a legtöbb vármegyei vitéz a mezőgazdaságban tevékenykedett. Az alábbi eredmény kettő okra vezethető vissza. Az első ok a magyar társadalom agrár-beállítottsága, amely évszázadokra nyúlik vissza (Magyarország egy agrár-ország). A második ok, a Vitézi Rend kapcsolata a földdel és a földműveléssel. A Rend abban gondolkodott, hogy az összes vitéznek telket biztosít,²⁴¹ így létrehozva egy új birtokosi réteget. Erre az elgondolásra Horthy is utalt az 1921-es avatóbeszédjében: „*Én pedig örökké égő oltárt emelek, mikor a nagy háború legjobbjait hozzákötöm a hazai röghöz, amely évtizedeken keresztül nemcsak tovább táplálja a hősök nemzettségét, hanem megteremti, fennen hirdeti és ápolja a magyar vitézség kultuszát is.*”²⁴² Bár az alapgondolatot nem sikerült kivitelezni,²⁴³ azonban a sikeresen kialakított vitézi telkeknek és a magyar társadalom agrár-beállítottságának „köszönhetően” a vitézek igen magas arányban megtalálhatók a mezőgazdaságban.

A (vitézek esetében) második legnagyobb számú tömörülés a 3. foglalkoztatási csoport.²⁴⁴ Azáltal, hogy a vármegye vitézei ilyen magas arányban képviseltetik magukat a közszolgálatban és szabadfoglalkozásokban, sikeresen kialakulhatott egy vitézekből álló irányítói réteg (vármegyei szinten), amelyről a kortársak vélekedhettek úgy, hogy ez a réteg biztosan hű Horthyhoz és a kormányzathoz. Az 1. és a 2. foglalkoztatási csoport kapcsán kiemelendő, hogy a magas arányok arra utalhatnak, hogy az alábbi kettő foglalkoztatási területen képviseltették magukat legnagyobb arányban a vitézek.

A harmadik legnagyobb számban a 2. csoportban, vagyis az iparban (és az ide sorolható ágazatokban) voltak megtalálhatóak a vármegye vitézei.²⁴⁵ Számok tekintetében a negyedik legtöbb vitéz magába foglaló csoport, az úgynevezett véderő foglalkozási csoport (4. csoport) volt.²⁴⁶ A Vitézi Rend vizsgálata kapcsán nagy jelentőséggel bír az alábbi csoport, ugyanis a Vitézi Rend egy katonai alapokon (is) nyugvó szervezet volt, amelynek a tagjait legnagyobb arányban egykori katonák alkották. Azonban az arányok megmutatják, hogy bár egy katonai jellegű közösség, amely vizsgálat alatt áll, azonban a fegyveres erők csoportja csak a negyedik (számok tekintetében) a vitézek esetében. Ez az arány tovább erősíti azt a feltételezést, hogy a

²⁴⁰ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁴¹ Vitézek Albuma 1939, 9.

²⁴² Hellebronth 2013, 103.

²⁴³ Az elgondolás sikertelen kivitelezésre Horthy az 1929-es avatóbeszédjében is utalt.

²⁴⁴ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁴⁵ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁴⁶ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

Vitézi Rend Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei állományának a döntő többségét nem a fegyveres erők hivatásos, vagy egykor hivatásos állományú tagjaik képezik, hanem a háború miatt besorozott civil lakosság. A legkevesebb vitézt magába foglaló foglalkoztatási csoport a 8. csoport.²⁴⁷ Ennek a csoportnak az esetében megállapítható, hogy az idesorolható 33 vitéz mindegyike várományos és még tanuló, ami azt jelenti, hogy az életkorukból adódóan nem rendelkeznek munkahellyel. Ezek alapján kijelenthető, hogy a 8. csoportba csak azért sorolható vitéz, mert még tanuló és nem azért, mert nincs munkahelye, vagyis a törzskönyvek alapján nem lehet munkanélküli vitézről beszélni.

Magyarország foglalkoztatási csoportjai (számokban)								
	I. csoport	II. csoport	III. csoport	IV. csoport	V. csoport	VI. csoport	VII. csoport	VIII. csoport
1920	4454241	2406361	372469	124702	97783	197095	175652	161908
1930	4499393	2806232	434782	72541	122338	360901	197179	194953
Magyarország foglalkoztatási csoportjai (százalékokban)								
	I. csoport	II. csoport	III. csoport	IV. csoport	V. csoport	VI. csoport	VII. csoport	VIII. csoport
1920	55.7%	30.1%	4.7%	1.6%	1.2%	2.5%	2.2%	2%
1930	51.8%	32.3%	5%	0.8%	1.4%	4.2%	2.3%	2.2%
Jász-Nagykun-Szolnok vármegye foglalkoztatási csoportjai (számokban)								
	I. csoport	II. csoport	III. csoport	IV. csoport	V. csoport	VI. csoport	VII. csoport	VIII. csoport
1920	263363	79472	13367	4171	5879	7512	7321	6140
1930	266559	93839	14908	1480	6427	13812	7953	7531
Jász-Nagykun-Szolnok vármegye foglalkoztatási csoportjai (százalékokban)								
	I. csoport	II. csoport	III. csoport	IV. csoport	V. csoport	VI. csoport	VII. csoport	VIII. csoport
1920	68%	20.5%	3.5%	1.1%	1.5%	1.9%	1.9%	1.6%
1930	64.6%	22.7%	3.6%	0.4%	1.6%	3.4%	1.9%	1.8%

(8. táblázat) Magyarország és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye foglalkozási megoszlása

(számokban és százalékokban kifejezve). A táblázat a szerző saját munkája.

(Forrás: 1930. évi népszámlálás foglalkoztatás)

A törzskönyvek bár a 20-as és 30-as éveket egyben mutatják, így pontos képet nem lehet megállapítani egy bizonyos év esetében sem, azonban viszonyítási alapként használhatóak az adatai egy adott év kapcsán is. Ez azért fontos a vizsgálat esetében, mivel a Kerepeszki Róbert által írt „A Vitézi Rend 1920—1945” című könyv rendelkezik egy táblázattal, amely a vitézek

²⁴⁷ HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

1929. évi foglalkoztatási megosztását mutatja.²⁴⁸ A vármegyei vitézi arányok és a Kerepeszki féle táblázatban található arányok összevetésével kialakítható egy viszonylagos kép arról, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei vitézek arányai mennyire követik le a vitézek országos arányait (az adott évben). Ezek alapján megfigyelhető, hogy az őstermelés (1. csoport), a véderő (4. csoport) és a napszámosok (5. csoport) az a három olyan foglalkoztatási csoport, amely esetében a vármegyei vitézek jól tükrözik a vitézek országos arányát.²⁴⁹

Az országos átlag szerint a második legtöbb vitéz az iparban (2. csoport), a harmadik legnagyobb számú vitéz a közszolgálatban (3. csoport) volt foglalkoztatva, ezzel szemben a vármegyei arányok esetében pont fordítva volt.²⁵⁰ A vármegyei vitézek szintjén a 6. és a 7. foglalkoztatási csoportba nem sorolható egy vitéz sem és a 8. foglalkoztatási csoportba tartozik a legkevesebb vitéz, ezzel szemben az országos arányok esetében a 6. foglalkoztatási csoport az ötödik legnagyobb arányú csoportot, a 8. foglalkoztatási csoport a hatodik legnagyobb csoport és országos szinten sorolható vitéz a 7. foglalkoztatási csoportba, amely így a legkevesebb vitézt magába foglaló csoport.²⁵¹

A magyar társadalom és a vármegyei vitézek foglalkoztatási arányának összehasonlításával azonnal megállapítható volt, hogy mivel az 5. a 6. és a 7. foglalkoztatási csoportba egy vármegyei vitéz sem volt sorolható, így a társadalom egészét nem voltak képesek leképezni a vármegyei vitézek. Mind a társadalom, mind a vármegyei vitézek szintjén az 1. foglalkoztatási csoport, a legnagyobb aránnyal rendelkező csoportot.²⁵² Ennek a két oka, a magyar társadalom agrárközpontúsága (Magyarország egy agrárország volt a korszakban) és a Vitézi Rend földhöz való viszonyulása, amely okok fentebb már kifejtésre kerültek. Országos és vármegyei szinten is a 2. foglalkoztatási csoport áll (számok szempontjából) a második helyen, míg harmadik helyen a 3. foglalkoztatási csoport található.²⁵³ Ezzel szemben a vitézek esetében megfigyelhető, hogy pont fordított sorrendben figyelhető meg a kettő foglalkoztatási csoport.²⁵⁴ Ez azt jelenti, hogy a vármegyei vitézek esetében a 3. foglalkoztatási csoport áll a második helyen, a 2. foglalkoztatási csoport pedig a harmadik helyen áll. A maradék kettő vizsgálható foglalkoztatási csoport esetében, vagyis a 4. és 8. foglalkoztatási csoport esetében ugyanaz a helyzet áll fent, mint 2. és a 3. foglalkoztatási csoport esetében. Ez azt jelenti, hogy

²⁴⁸ Kerepeszki 2013, 127.

²⁴⁹ Országos szinten, illetve vármegyei szinten is megfigyelhető, hogy az őstermelés áll az első helyen, a véderő pedig a negyedik helyen áll. A napszámosok esetében pedig elmondható, hogy sem országos, sem vármegyei szinten nem kimutathatóak vitézek e foglalkoztatási csoportban.

²⁵⁰ Kerepeszki 2013, 127.

²⁵¹ Kerepeszki 2013, 127., HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁵² 1930. évi népszámlálás foglalkoztatás 46., HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁵³ 1930. évi népszámlálás foglalkoztatás 46–47., HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

²⁵⁴ 1930. évi népszámlálás foglalkoztatás 46–47., HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

4. és 8. foglalkoztatási csoport is fordított helyen áll (arányok tekintetében) az országos és a vármegyei vitézek arányainak az összevetésekor, amely azt jelenti, hogy a magyar társadalmon belüli arányt nem tükrözi a vármegyei vitézeken belüli arány.

Összegzés

A kutatásom fő célja a Jász-Nagykun-Szolnok vármegye területén egykor élt vitézek elemzése volt, mind a belső összetételük, mind a magyar társadalom tükrében. Az alábbi vizsgálat fő gerincét az egykori vármegyei Vitézi Szék megmaradt iratanyaga adta, melyek közül a két törzskönyv képezte a kutatás alapját. A vitézek esetében egy esetben se volt lehetőség arra, hogy mind a 658 vitéz adatával egyszerre tudjak dolgozni az adatok hiányossága miatt, így a kapott értékek nem a pontos, hanem egy megközelítő képet adnak.

A születési évek esetében a vitézek születési rátáját, illetve a születések eloszlását volt lehetőség megállapítani. Megállapításra került, hogy egy kerek 50 éves születési intervallumról van szó a vármegye vitézeinek esetében, amely egy igen nagynak mondható időszak. A születések esetében a kutatás legfontosabb eredménye az a megállapítás, hogy a vármegye vitézei legnagyobb arányban a „Nagy” Háborút megjárt egykori frontharcosok alkotják. Ennek fontossága abban rejlik, hogy ebből adódóan, egy többségében katonai és harci tapasztalattal rendelkező állományról kell beszélni, amely nagy fegyverténynek számíthatott Horthy számára, illetve előre vetíti azon feltételezést, hogy a legtöbb vitéz az érdemszerzők csoportjába tartozik. A vármegyei vitézek, a Horthyhoz való hűségük és a fegyveres tapasztalataik révén a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei leventemozgalom életének fontos tényezői voltak, hiszen gyakorlati tudást is átadhattak a leventemozgalom ifjainak. Erre azért volt szükség, mivel trianoni békediktátum korlátozta a katonai oktatásban résztvevők létszámát, illetve megtiltotta, hogy a Honvédség tartalékos állománnyal rendelkezzen.²⁵⁵ Ebből adódóan a Honvédségnek csak korlátozott lehetőségei voltak kiképzésre és tanításra, azonban a leventemozgalmon belül, rejtett módon folytathatta az ifjúság képzését, melyhez szükség volt a harci tudással és katonai előélettel rendelkező személyekre. Feltételezhető, hogy a vitézek leventeoktatói alkalmazása nem csak a személyek alkalmasságának volt köszönhető, hanem annak is, hogy nem voltak a Honvédég hivatalos állományának a tagjai (a hivatalos katonai pályát folytató vitézek kivételével) így kevésbé voltak feltűnők, mint a hivatásos katonák, illetve erősíthették a Vitézi Rend tekintélyét és elismertségét a fiatalabb generációk soraiban.

²⁵⁵ Zeidler 2009, 45.

A vitézavatások esetében sikeresen megállapításra került, hogy a vármegye egyes vitézei mikor kerültek avatásra, melyek köszönhetően megfigyelhető a vármegyei állomány esetében egy folyamatos fejlődés és gyarapodás állapítható meg. A kiemelkedő számok is igazolják, hogy az 1929-es és 1938-as vitézavatások mennyivel nagyobb volumenűek lehetettek, mint a többi vitézavatás. A legfontosabb momentuma az eredményeknek, hogy rámutatnak egy fontos hiányosságra, amely a vitézavatások kapcsán figyelhető meg, a szakirodalom terén. Az első hiányosság, hogy ez idáig csak az ünnepélyes vitézavatások kerültek vizsgálatra, de a regionális avatások nem. A másik elmaradás, hogy az 1930-as évek kapcsán a szakirodalom csak az ünnepélyes vitézavatásokkal foglalkozik, de az 1938 előtti vitézi eskütelekkel és az 1938 utáni regionális avatásokkal nem. A törzskönyvek adatai alapján kijelenthető, hogy az 1930-as években zajlottak ünnepélyes vitézavatások, illetve regionális szintű vitézavatások és vitézi eskütelek is.

A családi állapotok vizsgálata során megállapíthatóvá vált a vitézek belső összetétele és, hogy e belső összetétel nem tükrözi le teljes mértékben a magyar társadalmat. A vitézek esetében a házas (nős) vitézek kiemelkedően magas számban vannak, mely a társadalmi normákra, illetve a Vitézi Rend „családpolitikájára” lehet visszavezetni (amely az elemzésben részletesen bemutatásra került). A második helyen a nőtlenek állnak számok tekintetében a vitézek esetében, melynek összetételét tovább árnyalja, hogy a nőtlenek többsége várományos, akik a korukból adódóan nem kötöttek házasságot (amint az elemzésnél részletesen kibontásra került). A magyar társadalommal kapcsolatosan az arányok pont a fentebbiekből adódóan nem egyeznek, ugyanis a magyar társadalomban a nőtlenek vannak többen, míg a második helyen a házások állnak. Az özvegyek és a törvényesen elváltak esetében azonban a vitézek követik a magyar társadalmi arányokat.

A vallás esetében sikeresen megállapításra került a római katolikusok és reformátusok nagyarányú jelenléte, amelyből következik, hogy ez a két vallási felekezet alkotta a vitézek soraiban a két legnagyobb vallási „tömböt”. E két tömb kialakulása arra is enged következtetni, hogy (vallási szempontból) a vármegyei vitézek fő társadalmi bázisául a vármegye római katolikus és református hívei tekinthetők. Ebből következik, hogy a vármegye vallási életében a római katolikus és a református egyház esetében tapasztalható a vármegyei vitézek legnagyobb aktivitása és szerepvállalása. Ezen kívül kimutatható volt az ágostai hitvallású evangélikusok, a görögkatolikusok és az unitáriusok jelenléte, azonban számok tekintetében a vitézek esetében elenyészőnek mondható a jelenlétük. A magyar társadalom esetében az izraelita vallású személyek jelentkezési tilalmával és a kisebb felekezetek képviselői nélkül a vármegyei vitézek nem voltak képesek leképezni Magyarország vallási sokszínűségét. A

magukat képviseltető felekezetek esetében a római katolikus, a református és az ágostoni hitvallású evangélikus vitézek esetében az figyelhető meg, hogy arányuk igazodik a magyarországi arányokhoz. A görögkatolikus és az unitárius vitézek aránya azonban nem követi le a magyar társadalom vallási megoszlását.

A foglalkoztatások vizsgálata esetében megállapítható volt a mezőgazdasághoz köthető foglalkozási csoport kiemelkedően magas számbeli többsége, mely az agrár-társadalmi beállítottságból és a Vitézi Rend elgondolásának összességében alakult ki (amely az elemzés során részletes kielemezésre került). Az alábbi magas mezőgazdasági foglalkozással kapcsolatos arány akár elővetíthetné a Vitézi Rend földműveléssel kapcsolatos példamutatási szándékának a sikerét is. Azonban e szándék sikerének megállapításához nem áll rendelkezésre elég adat, illetve a Vitézi Rend fennállásának ideje nem elég egy ilyen nagy volumenű feltételezés megvizsgálásához és igazolásához. A magas mezőgazdasági arány megfigyelhető a magyar társadalom esetében is, így e foglalkoztatás terén a vitézek lekövetik a magyar társadalmat. A vármegyei vitézek esetében a másik nagy aránnyal rendelkező foglalkoztatási csoport a közfoglalkoztatottak és szabadfoglalkoztatásuk csoportja. Ezekből adódóan az a következtetés a levonható, hogy a vármegyei vitézek a mezőgazdaságban és a közalkalmazottak terén tudták legjobban képviselni magukat és értékeiket. A többi foglalkoztatási csoportban a vitézek bár jelen voltak, azonban számukból adódóan nem képviselhetek akkora fegyvertényt a vármegyén belül, mint a mezőgazdaságban és a közalkalmazottak esetében. A magyar társadalom esetében a vitézek a mezőgazdaságban kívül nem képezték le a társadalmi megoszlást.

A foglalkoztatási csoportok esetében alakítható ki az a kép, hogy a vármegyei vitézek milyen rétegekben találhatók meg, illetve mely rétegekre támaszkodhatott, a vármegyei társadalom esetében. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye esetében a vármegyei vitézek legnagyobb és legfontosabb bázisát a mezőgazdasággal foglalkozó társadalmi rétegek képezték. A mezőgazdaságban való nagyarányú önképviselés jelentőségét és fontosságát emeli Magyarország agrár-mivolta, hiszen az ország döntő lakosságának többsége a mezőgazdaságban dolgozott, így a magyar társadalom legnagyobb és legszélesebb rétegeiben volt lehetősége a vitézeknek, hogy képviseljék értékrendjüket és erősítsék a Vitézi Rend társadalmi szerepét. A mezőgazdaságban való képviselés nélkül nem rendelkezett volna olyan széles társadalmi bázissal, mint amilyenrel rendelkezett a Horthy-korban.

A közalkalmazottak és szabadfoglalkoztatásúak esetében mutatható ki a második legnagyobb képviselési arány. E foglalkoztatási csoportban találhatóak meg azok a foglalkozások, amelyekben az értelmiségiek és a vármegye irányító találhatók meg, így az alábbi foglalkoztatási csoport tagjainak fontossága kihangsúlyozandó. A vármegyei vitézek

nagyarányú száma az alábbi foglalkoztatási csoportban, arra enged következtetni, hogy a vitézek sikeresen beépültek a vármegye vezetői és értelmiségi rétegébe. Ennek köszönhetően a vitézek által képezett réteg megkerülhetetlen lehetett a vármegye életében. Ezek mellett, az alábbi magasabb társadalmi rétegekben megfigyelhető magas arány az alsóbb társadalmi rétegbe tartozó emberek esetében tovább erősíthette a Vitézi Rend fontosságát és tekintélyét, hiszen ezzel is érezhetőbb volt a vitézek által képzett réteg „elitebb” elhelyezkedése a magyar társadalomban.

Az ipar (mint gyűjtőfogalom) alatt értendő foglalkozások esetében volt a harmadik, míg a fegyveres erők (véderő) alá tartozó hivatásoknál volt a negyedik legnagyobb a vitézek arány (belső összetétel alapján). Bár a vármegyei vitézek között magasnak mondható arányban figyelhetők meg az alábbi foglalkoztatási csoportok, azonban a vármegye lakosságának a létszámbeli adatainak tükrében, a vitézek olyan kis arányban és elszórtan (a változatos foglalkozásokból adódó elaprózódás miatt) figyelhetők meg, így nem képezhettek olyan széles és erős réteget, amiből adódóan bár volt lehetőségük társadalmi bázis kialakítására, azonban sokkal szerényebb mértékűre (a mezőgazdaág és a közalkalmazottakhoz képest). Esetlegesen a véderő elnevezésű foglalkoztatási csoporton belül lehetett esélyük nagyobb társadalmi bázis kiépítésére, amennyiben a hadsereg és a csendőrség vármegyei vezetésének a magasabb berkeiben helyezkedtek el (mint hivatásos). Azonban e feltételezés biztos kijelentéséhez további források bevonása és hosszabb kutató munka szükséges.

Bibliográfia

Levéltári források

HU-MNL-JNSzVL-IV. 407. 500/1921.

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye alispánjának iratai, IV. 407. 500/1921. Horthy Miklós kormányzó felhívása, 1920. augusztus 20.

HU-MNL-JNSzVL-IV.407. 22150/1921.

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye alispánjának iratai, IV. 407. 22150/1921. A vármegyei vitézi szék megalakulása.

HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 2. a.

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Vitézi Székének iratai, IX. 250. 2. a. levelezés. 1938. 1-563. Vitézi telek kimutatás (1938. július 7.)

HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 4. a.

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Vitézi Székének iratai, IX. 250. 4. a. társadalmi biz. ir. 1944. 1-9/társ.biz. Előjegyzés a V. R. Örkényi Gazdaképző Intézet tanfolyamán végzett tanulókról

HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 5. b.

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára. Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Vitézi Székének iratai, IX. 250. 5. b. Birtoklapok

HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 6. b.

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára. Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Vitézi Székének iratai, IX. 250. 6. b. Birtoklapok

HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c. állományilvántartás

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Vitézi Székének iratai, IX. 250. 17. c. Nyilvántartóparancsok 1940-1944

HU-MNL-JNSzVL-IX. 250. 17. c.

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Vitézi Székének iratai, IX. 250. 17. c. törzskönyv. 1921–39. Törzskönyv 1921–34, Törzskönyv 1921–39

Sajtó

Hetven 1922 = Hetven szegedi és csongrád vármegyei hőst avatnak vitézzé 15-én. Szegedi Hirmondó, 1922. augusztus 8. 2.

Székesfehérvári 1938 = A székesfehérvári vitézavatás. Magyarország, 1938. május 24. 5.

Társadalmi bizottság 1934 = Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézi társadalmi bizottsága.

Nemzeti Jövők, 1934. január 28. 2.

Vitézavatás 1938 = Vitézavatás Székesfehérvárott. Népszava, 1938. május 24. 7.

Kiadott források

1920. évi népszámlálás = Az 1920. évi népszámlálás. Első rész. A népesség főbb demográfiai adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Statisztikai Közlemények, 69. kötet. Bp., 1923.

1930. évi népszámlálás demográfia = Az 1930. évi népszámlálás. Első rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint. Magyar Statisztikai Közlemények, 83. köt. Bp., 1932.

1930. évi népszámlálás foglalkoztatás = Az 1930. évi népszámlálás. Második rész. Foglalkozási adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint, továbbá az ipari és kereskedelmi nagyvállalatok. Magyar Statisztikai Közlemények, 86. köt. Bp., 1934.

Daróczy 1921 = Daróczy Zoltán: A vitézi intézmény. Magyar Katonai Közlöny, 1921/9. 591–604.

Hellebronth 2013 = Hellebronth Kálmán (szerk.): Vitézi Rend története, szervezete és tagjainak névkönyve 1920–1941. Bp., 1941. Reprint: Nemzeti Örökség Kiadó, Onga, 2013.

Horthy 1962 = Horthy Miklós titkos iratai. Sajtó alá rendezte, magyarázó szöveggel ellátta Szinai Miklós és Szücs László. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1962.

Kis káté 2017 = A Vitézi Rend kis kátéja. Országos Vitézi Szék, Bp., 1934. Reprint: Nemzeti Örökség Kiadó, Onga, 2017.

Mo. t. cím- és névtára 1927 = Magyarország tiszti cím- és névtára. XXXV. évfolyam. Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Bp., 1927.

Mo. t. cím- és névtára 1935 = Magyarország tiszti cím- és névtára. XLIII. évfolyam. Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Bp., 1935.

Pekár 2016 = Pekár Gyula (szerk.): Vitézek évkönyve. II. évfolyam. Bp. 1928. Reprint: Nemzeti Örökség Kiadó, Onga, 2016.

Scheftsik 1935 = Jász–Nagykun–Szolnok vármegye multja és jelene. Szerk. Scheftsik György. Dunántul R.T. és Taizs József nyomdája, Pécs, 1935.

Szécsy et al. 1931 = A tízéves Vitézi Rend 1921–1931. Szerk. Szécsy Imre – Oszlányi Kornél – Oszlányi József – Farkass Jenő. Országos Vitézi Szék szerkesztőbizottsága, Bp., 1931.

Vitézek Albuma = Vitézek Albuma. Merkantil-nyomda, Bp., 1939.

Szakirodalom

Angelovics 2014 = Angelovics Helga: Vitézavatások a két világháború között, 1921–1938. In: Első Század, 2014/tavaszi. 9–27.

Bojtos 2017 = Bojtos Gábor: Vitéz Nagy László élete és tevékenysége. In: Helytállás a hazáért, a családjáért – Jászkunsági emlékek az első világháborúból. Szerk. Örsi Julianna. Szolnok-Túrkeve, 2017. 103–126.

Berekméri–Nemes 2020 = Berekméri Árpád-Róbert – Nemes Gyula: „Becsülettel viselje!”. Maros-Torda vármegye vitézeinek albuma (1940–1944). Dokumentum Egyesület, Marosvásárhely, 2020.

Cseh 2010 = Cseh Géza: I. világháborús haditettleírások Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Vitézi Székének iratanyagában. In: Zounek 25. Szerk. Fülöp Tamás, Szolnok, 2010. 507–555.

- Fekete 2011 = Fekete Ferenc: A Vitéz Rend Története. HK Hermanos Kiadó, Szeged, 2011.
- Kerepeszki 2013 = Kerepeszki Róbert: A Vitézi Rend 1920-1945. Attraktor, Máriabesnyő, 2013.
- Kora 2003 = Kora Antal: A Vitézi Rend és a Komárom-Esztergom megyei Vitézi Szék működése. Limes, 2003/4. 73–93.
- Kurucz 2019 = Kurucz Ádám: Magyarország első vitézi telkének átadása Miskolcon. In: Levéltári Évkönyv. Új Folyam. Szerk. Kis József, Miskolc, 2019. 96–106.
- Tátrai 1999 = Tátrai Szilárd: A Vitézi Rend első évtizedének története. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1999/1. 49-83.
- Tátrai 2000 = Tátrai Szilárd: A Vitézi Rend története a harmincas évektől a felszámolásig. In: Hadtörténelmi Közlemények, 2000/1. 35–78.
- Tóth 2022 = Tóth Marcell: Szegedi vitézek, vitéz szegediek. A Vitézi Rend és Szeged. Areión Kulturális Egyesület, Szeged, 2022.
- Tóth 2024 = Tóth Marcell: Szegedtől Szegedig. Vitéz Csukonyi Ferenc, az Országos Vitézi Szék vezetőjének életútja. In: „Fegyvert, s vitézt éneklek”. Történetek a Vitézi Rendről. Szerk. Bernátsky Ferenc, Hódmezővásárhely, 2024. 59–98.
- Négyesy 1974 = Négyesy László: A vitézi rendről. 1. köt. Szeged, 1974.
- Négyesy 1999 = Négyesy László: A vitézi rendről. In: Zounuk 14. Szerk. Zádorné Zsoldos Mária. Szolnok, 1999. 163–194.
- Négyesy 2000 = Négyesy László: A Vitézi Rendről II. (1920-1945). In: Zounuk 15. Szerk. Zádorné Zsoldos Mária, Szolnok, 2000. 187–268.
- Wirth 1997 = Wirth István: Vitézi rend a XX. században (1920–1944). In: Jászkunság, 1997/2. 84–87.
- Zeidler 2009 = Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Kalligram, Pozsony, 2009.